

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav románských studií

Bakalářská práce

Kateřina Kyzourová

Průběhová slovesná perifráze *être en train de* + *INF* a její protějšky v češtině

Progressive verbal periphrasis *être en train de* + *INF* and its respondents in Czech

Praha 2021

vedoucí práce: PhDr. Olga Nádvorníková, Ph.D.

Mé poděkování patří PhDr. Olze Nádvorníkové, Ph.D. za odborné vedení, trpělivost a ochotu, kterou mi v průběhu zpracování bakalářské práce věnovala.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 3.8. 2021

Kateřina Kyzourová

Abstrakt

Práce se zabývá vyjádřením průběhovosti ve francouzštině a češtině, a to na základě korpusové analýzy francouzské průběhové konstrukce *être en train de + inf*. Představuje možné významy této konstrukce v závislosti na různých kontextech a typech textů a tendence v jejích českých protějšcích. Teoretická část práce se věnuje průběhovosti jakožto slovesné kategorii a jejím vyjádřením ve francouzštině a češtině. Zaměřuje se na francouzskou průběhovou perifrázi *être en train de + inf* a vytváří přehled jejích různých významů na základě údajů uváděných v odborné literatuře a slovnících. Empirická část tento přehled ověřuje na základě dat z paralelního francouzsko-českého korpusu *InterCorp*, přičemž se věnuje také českým protějškům perifráze. Na základě výsledků výzkumu práce představuje upravený a doplněný přehled významů perifráze *être en train de + inf* v různých kontextech.

Klíčová slova: čeština, francouzština, průběhový aspekt, slovesná perifráze, korpusová analýza

Abstract

The thesis deals with expressing the progressive aspect in the French and Czech language. The study is based on the corpus analysis of the collocation *être en train de + inf* with the main focus on its possible meanings depending on various contexts and types of texts. Simultaneously, the tendencies in its Czech equivalents are observed. The theoretical part of this thesis is dedicated to the progressive aspect as a verbal property and its possible expressions in French and in Czech. It is focused more in detail on the collocation *être en train de + inf*. Moreover, a summary of its different meanings, based on the information from the scientific literature and dictionaries, is presented. The empiric part verifies the summary created in the theoretical part by observing the information from the parallel French-Czech corpus *InterCorp*. Simultaneously, this part is also oriented on the Czech equivalents of the collocation. Finally, an amended and enriched summary of the meanings of this collocation in various contexts is created.

Keywords: Czech, French, progressive aspect, verbal periphrasis, corpus analysis

Obsah

1	Úvod	6
2	Teoretická část	8
2.1	Aspekt v češtině a ve francouzštině	8
2.2	Aktionsart v češtině a ve francouzštině	9
2.3	Průběhovost ve francouzštině	10
2.3.1	Vyjádření průběhovosti ve francouzštině	10
2.4	Slovesné perifráze	11
2.4.1	Slovesné průběhové perifráze	12
2.5	Perifráze <i>être en train de + inf</i>	13
2.5.1	Etymologie perifráze <i>être en train de + inf</i>	13
2.5.2	Morfologie	14
2.5.3	Zaměnitelnost perifráze za jiné slovesné tvary	21
2.5.4	České ekvivalenty perifráze	24
2.6	Průběhovost v češtině	27
2.7	Stylistické charakteristiky beletristických a žurnalistických textů	29
2.8	Cíle a metody práce	29
2.8.1	Typologie významů perifráze získaná z odborné literatury a slovníků	30
2.8.2	Hypotézy, předpoklady a výzkumné otázky	31
3	Empirická část	33
3.1	Kritéria pro vyhledávání	33
3.2	Kvantitativní analýza	36
3.2.1	Tendence v dominantních významech perifráze <i>être en train de + inf</i>	36
3.2.2	Tendence v českých překladech průběhové perifráze <i>être en train de + inf</i>	48
3.3	Kvalitativní analýza	52
3.3.1	Aktuální význam	52
3.3.2	Inminentní a inchoativní význam	53
3.3.3	Narativní význam	55
3.3.4	Modální význam	57
3.4	Výsledky výzkumu	59
4	Závěr	62
5	Shrnutí	64
6	Résumé	66
7	Použitá literatura	69

1 Úvod

Předmětem této práce je francouzská konstrukce *être en train de + inf*, která je obvykle ve francouzských mluvnicích považována za progresivní a je součástí progresivního aspektu. Práce se proto zaměřuje na vyjádření průběhovosti ve francouzštině a češtině, které je z důvodu systémových rozdílů těchto dvou jazyků značně odlišné. Zatímco francouzština řadí průběhovost pod slovesnou gramatickou kategorii aspektu, čeština ji řadí pod lexikální kategorii způsobu slovesného děje. Rozdílné zařazení průběhovosti v obou jazycích vyplývá z jejich odlišného chápání samotné kategorie aspektu. Na základě údajů z odborné literatury je patrné, že francouzský jazyk zahrnuje pod pojem *aspect* jak významy českého slovesného vidu, tak významy českého způsobu slovesného děje. Ze systémových rozdílů jazyků dále vyplývá odlišné vyjádření průběhovosti: zatímco analytická francouzština vyjadřuje různé významy převážně pomocnými slovy a syntakticky, syntetická čeština je vyjadřuje morfologicky, tedy slovním ohýbáním. Z údajů z francouzské odborné literatury a odborných prací Jana Šabršuly vychází, že francouzština k vyjádření průběhu používá zejména slovesné perifráze, to znamená konstrukce obecně se skládající z pomocného slovesa, předložky a neosobního slovesného tvaru (infinitivu nebo participia přítomného). Na základě údajů z české odborné literatury se ukazuje, že český jazyk nemá speciální morfologické prostředky pro vyjádření průběhovosti (např. speciální prefixy či sufixy). Nicméně studie Šabršuly navrhuje jako český protějšek francouzské průběhové perifráze *être en train de + inf* prostředek morfologický – slovesné tvary s nedokonavým videm, překladové slovníky navrhuje prostředek lexikální – zejména příslovce *právě* a *zrovna*.

Cílem práce je zjistit, jakým způsobem průběhová konstrukce *être en train de + inf* funguje v různých kontextech a typech textů. Proto se z velké části zaměřuje na typy užití (v textu nazývané také jako významy) perifráze. Výzkum v teoretické části ukazuje, že konstrukce v určitých kontextech nemusí vyjadřovat pouze aktuálnost, to znamená současnost s časem promluvy, přestože tento význam je konstrukci v odborné literatuře nejčastěji připisován.

Práce vychází z údajů z odborné literatury a slovníků. Zkoumá povahu vyjádření průběhovosti ve francouzštině a češtině. Z důvodu rozdílného zařazení průběhovosti v jednotlivých jazycích pojednává nejprve obecněji o slovesných kategoriích aspektu a Aktionsartu. Dále se zaměřuje na francouzské vyjádření průběhovosti, konkrétně na slovesné opisy. Z průběhových slovesných opisů poté detailně zkoumá perifrázi *être en train de + inf*,

zaměřuje se na její etymologii, morfologii, následně zkoumá, zda a v jakých případech ji lze nahradit slovesnými tvary prézentu a imperfekta, které také ve francouzském jazyce vyjadřují průběhovost. Následně se věnuje českým protějškům průběhové perifráze uváděné v odborné literatuře a ve slovnících a českým vyjádřením průběhovosti vůbec. Dále se také krátce věnuje stylistickým charakteristikám beletristických a žurnalistických textů, jelikož z těchto textů bude empirický výzkum práce vycházet. Na základě tohoto výzkumu vycházejícího z odborných publikací a slovníků práce představuje seznam typů užití průběhové perifráze *être en train de + inf* a sestavuje několik hypotéz, předpokladů a výzkumných otázek, které bude ověřovat a řešit v empirické části.

Empirická část práce zkoumá konstrukci *être en train de + inf* a její české protějšky pomocí korpusové analýzy na paralelním francouzsko-českém korpusu *InterCorp*. Práce se konkrétně zaměřuje na výskyty průběhové perifráze ve dvou typech textů – v beletristických a žurnalistických textech. Na základě tohoto materiálu práce představuje opakující se tendence v dominantních významech průběhové perifráze a tendence v jejích českých protějšcích, vždy se zaměřením na rozdíly mezi beletrií a žurnalistickými texty. Následně na základě těchto tendencí a frekvenčního zastoupení jednotlivých významů perifráze v textech práce sestavuje přehled typů užití průběhové perifráze, který dále porovnává se seznamem typů použití perifráze, který byl sestaven v teoretické části na základě údajů z odborné literatury.

2 Teoretická část

2.1 Aspekt v češtině a ve francouzštině

Nový encyklopedický slovník češtiny definuje aspekt následovně: „V obecné jazykovědě označuje mezinárodní termín aspekt více či méně silně gramatikalizovanou kategorii slovesa, která vyjadřuje netemporální časovou dimenzi děje/stavu, vyjádřeného slovesným lexémem“ (Nübler et al., 2017). Jelikož mezi češtinou a francouzštinou existují značné systémově-jazykové rozdíly, nechápou tuto slovesnou kategorii identicky a designují ji každý jinými prostředky.

Vid (aspekt) leží v češtině na pomezí mezi gramatickými kategoriemi a lexikálními významy jednotlivých sloves. Uvádí, jestli mluvčí chápe děj jako uzavřený, ohraničený celek, nebo jako neuzavřený proces nebo stav (Cvrček et al., 2010, s. 245). Čeština morfologickými prostředky vytváří dva vidové protiklady: dokonavá/perfektivní slovesa označující děje ukončené, uzavřené, zatímco slovesa nedokonavá/imperfektivní, chápou děj jako neukončený, nezavršený.

Francouzský jazyk nemá stejné morfologické prostředky jako čeština a pojem *aspect* chápe jako gramatickou kategorii, která se na sloveso dívá z „vnitřního pohledu“ jako na děj, který má vždy větší či menší délku trvání. Vyjadřuje se nejen prostředky morfologickými (slovesné časy, afixy), ale i přemorfologickými (perifráze), lexikálními (významy sloves) a syntaktickými (např. pomocí adverbii) (Šabršula, 1986, s. 222). Do aspektu tedy francouzština zahrnuje kromě ukončenosti a neukončenosti děje také jednotlivé fáze děje, míru či jeho frekvenci. Jako částečnou obdobu českého vidu můžeme chápat francouzskou aspektuální dvojici *aspect accompli/inaccompli*, která stojí na významovém protikladu jednoduchých a složených časů. Jednoduché časy uchopují děj v průběhu realizace (např: *il chante/chantait merveilleusement cette chanson*), zatímco časy složené vyjadřují děj již realizovaný, ukončený (např: *il a/avait chanté merveilleusement cette chanson*) (Riegel, Pellat a Rioul, 2016, s. 520). Dále francouzský aspekt rozlišuje například slovesa označující počáteční fázi děje (*aspect inchoatif*), jeho průběh (*aspect progressif/duratif/continuatif*), kterému se budeme podrobně věnovat v této práci, a fázi konečnou (*aspect terminatif*) či opakovanost děje (*aspect itératif*).

Tyto další významy sloves v češtině spadají do lexikální kategorie způsobu slovesného děje, o kterém pojednáme v následující kapitole.

2.2 Aktionsart v češtině a ve francouzštině

Aktionsart neboli způsob slovesného děje (Cvrček et al., 2010, s. 245; Nübler, 2017) nebo také druh slovesného děje (Čechová et al., 2011, s. 184) či povaha slovesného děje (Šabršula, 1986, s. 222) je v českém jazyce lexikální kategorie charakterizující děj z hlediska jeho fází, intenzity, frekvence, míry apod. Pod tuto slovesnou kategorii tedy v češtině spadá průběh děje, zatímco ve francouzském jazyce mluvíme v rámci tohoto významu slovesa o aspektu. Francouzština také využívá pojmu Aktionsart, opět ale tento výraz ve francouzském jazyce vyjadřuje něco odlišného. Aktionsart, ve francouzštině *mode d'action* (Wilmet, 2007, s. 332) nebo *modalité d'action* (Riegel, Pellat a Rioul, op. cit., s. 519) je vázán na lexikální význam sloves.¹ Ten může ve francouzštině rozlišovat slovesa perfektivní/imperfektivní, což opět lze chápat jako částečnou obdobu českého slovesného vidu. Slovesa perfektivní označují děje, u kterých již proběhla jejich konečná fáze (např: *sortir* – sloveso svým významem vyjadřuje, že podmět již akci vykonal), zatímco slovesa imperfektivní vyjadřují děj nebo stav v jeho průběhu, počáteční fáze slovesa již proběhla, konečná fáze ještě není zahrnuta (např: *aimer*) (Riegel, Pellat a Rioul, op. cit., s. 521).

Jasný rozdíl mezi francouzským a českým aspektem a Aktionsartem je těžko definovatelný z důvodu, že ve francouzském jazyce se tyto dva výrazy velmi často směšují dohromady.² To způsobuje fakt, že francouzský aspekt není gramatikalizovaný, to znamená, že prostředky, které francouzský jazyk používá pro vyjádření slovesného aspektu mění i slovesný význam. Ani v češtině, kde je slovesný vid gramatikalizovanou kategorií, ale není hranice mezi slovesným videm a způsobem slovesného děje jasná, a tak se jednotlivé kategorie vzájemně prostupují, jelikož se při jejich tvorbě užívají stejné formální prostředky, prefixy a sufixy (Nübler, 2017). Navíc zde existují dva hlavní přístupy k chápání způsobu slovesného děje, jehož terminologie se neshoduje, nebo naopak stejné názvy označují odlišné sémantické kategorie (ibid.). Pokud se ale zaměříme na obecně rozšířenější přístup k způsobu slovesného děje, platí, že formální prostředky gramatikalizované spadají do slovesného vidu (např: prefix *na-* slovesa *napsat* mění pouze vid slovesa, nikoli jeho význam), zatímco prostředky, které mění

¹ Z toho také vychází označení *aspect sémantique* (Wilmet, 2007, s. 332) nebo *aspect lexical* (Riegel, Pellat a Rioul, 2016, s. 521).

² Wilmet i Riegel, Pellat a Rioul mluví o imperfektivním a perfektivním aspektu, který zahrnují mezi ostatní francouzské aspekty, a o Aktionsartu se u těchto slovesných významů zmiňují spíše okrajově. Stejně ale také české odborné publikace často Aktionsart zmiňují jen krátce, vedle detailně probíraného slovesného vidu (viz např. Cvrček et al., 2010; Čechová et al., 2011).

význam slovesa, spadají pod jednotlivé formy způsobu slovesného děje (např: prefix *do-* ve slově *dopsat* vyjadřuje terminativní fázi děje) (ibid.).

Průběhovost, která je předmětem této práce, je tedy ve francouzském jazyce jedním z aspektů, konkrétně *aspect progressif*.³ Francouzský jazyk pod slovesnou kategorií aspektu ale zahrnuje jak význam českého slovesného vidu, tak způsobu slovesného děje. V českém jazyce se průběhovost řadí mezi formy způsobu slovesného děje. Průběhovostí ve francouzštině a češtině se budeme v následujících kapitolách podrobně zabývat.

2.3 Průběhovost ve francouzštině

Progresivní aspekt ve francouzštině vyjadřuje progresivní průběh neukončeného děje nebo stavu, který probíhá v určitém čase. Podobně jako francouzský imperfektivní aspekt i *l'aspect progressif* vyjadřuje děj, který již započal, ale ještě nedošel do konečné fáze. Podle *Vědecké mluvnice francouzštiny* ale průběhovost nelze ztotožňovat s imperfektivností. Jelikož předpokládáme, že děj má vždy více či méně krátké trvání, tedy vždy obsahuje nějaký průběh, nelze zde mluvit o nějaké „neprůběhovosti“ děje jako ekvivalentu imperfektivního aspektu (Šabršula, 1986, s. 134).

2.3.1 Vyjádření průběhovosti ve francouzštině

Většina analyzovaných francouzských mluvnic uvádí u vyjádření progresivního aspektu (případně jiného terminologického názvu se stejným významem) pouze slovesné průběhové perifráze (viz oddíl 2.4.1., Tabulka 1), případně se o dalších možnostech vyjádření průběhu zmiňují jen okrajově (Riegel, Pellat a Rioul, 2016, s. 524; Wilmet, 2007, s. 402; Dubois a Lagane, 1973, s. 125; Leeman-Bouix, 2002, s. 51). Šabršula (1986, s. 234) kromě perifrází navíc uvádí, že „děje durativní mohou designovat všechny slovesné časy a mody, ale mimo *présens* v aktuálním užití a *imperfektum* je samy o sobě nevyjadřují“. Dále zmiňuje zvrtnou formu slovesa, která někdy zdůrazňuje trvání děje (např: *se mourir* oproti nezvrtnému tvaru *mourir*), opakování slovesa (Př: *Et la neige tombe, tombe ...*) (op. cit., s. 235), lexikální význam

³ Termín *aspect progressif*, který jsme v práci zvolili, není ve francouzské obecné jazykovědě ustálený a některé mluvnice ho nepoužívají. Např. Wilmet (2007, s. 401) mluví o *l'aspect transitif*, Leeman-Bouix (2002, s. 51) rozděluje průběh děje (*l'aspect duratif*) a pokračování děje (*l'aspect progressif*, nebo *l'aspect continuatif*).

slovesa (*le papier augmente*) a příslovečné určení (*Ils s'occupaient de moins en moins de leur enfant*) (Šabršula, 1986, s. 242).⁴

Jelikož je, jak již bylo řečeno, průběhovost předmětem této práce, zaměříme se v následujících kapitolách na francouzské průběhové slovesné perifráze, detailně poté na mluvnicemi nejčastěji uváděnou průběhovou perifrázi *être en train de + inf*, která je hlavním předmětem výzkumu v této práci. Neopomeneme v teoretické části uvést ani prézens a imperfektum, francouzské slovesné časy, jejichž užitím lze ve francouzštině také vyjádřit průběh.

2.4 Slovesné perifráze

Slovesnou perifrázi rozumíme ustálené slovní spojení či slovesný opis (Šabršula, 1964, s. 66), který se ve francouzštině užívá namísto jednoduché formy slovesa, a to z důvodu specifikace času, aspektu nebo způsobu (Denis a Sancier-Chateau, 1994, s. 396). Slovesný opis je složený z určitého slovesa a neurčité slovesné formy, participia nebo infinitivu. Určité sloveso v rámci slovesné perifráze více či méně ztrácí svůj původní význam, je ale nositelem slovesných kategorií (osoby, čísla, případně času, způsobu a rodu), zatímco významovou složkou celé perifráze je sloveso v neurčité formě (Šabršula, *ibid.*). První, určité sloveso vyjadřuje, že je proces druhého slovesa nějak časově, aspektuálně nebo způsobově ovlivněn (Gougenheim, 1929, s. 1). Určité sloveso má tedy ve slovesné perifrázi roli gramatickou, zatímco sloveso neurčité roli lexikální. Slovesa v perifrázi mohou, ale nemusí být spojena předložkou nebo předložkovým souslovím.

Šabršula (1964, s. 66) označuje slovesné perifráze za přemorfologické útvary, to znamená, že ještě nepředstavují pevné, systematické útvary morfologické, ale slovní spojení již obsahuje určité paradigmatické tendence. Denis a Sancier-Chateau (*op. cit.*, s. 398) např. uvádí, že neosobní tvar sloves tvořící slovesnou perifrázi s pomocným slovesem nelze nahradit zájmenem (např. infinitiv ve větě *je vais vous répondre* nelze vyjádřit pomocí zájmena *j'y vais*), v případě perifráze ve slovesném tvaru složeném s participiem minulým je participium vždy nevariabilní, např. ve větě: *La crème brûlée que j'ai fait cuire hier*. Je to tak proto, že předmět

⁴ Nutno podotknout, že Šabršulova terminologie se neshoduje s obecně používanou terminologií. Autor tato jednotlivá vyjádření průběhu zařazuje do tří sémantických skupin, které nazývá *durativité*, *trvání děje* a *progresivní povaha děje*. Všechny tyto tři skupiny můžeme zařadit pod to, co označujeme jako francouzský progresivní aspekt.

se neváže pouze na sloveso *faire*, ale na celou vazbu *faire cuire*. „Prémorfologické útvary se tedy začínají vymykat z některých syntaktických zákonitostí, které by jinak ve větě platily pro jejich složky“ (Šabršula, 1964, s. 66).

Slovesné perifráze dělíme na časové, aspektuální, způsobové a perifráze týkající se slovesného rodu. Jelikož je tématem naší práce průběhovitost, zaměříme se nyní na aspektuální průběhové perifráze vyskytující se ve francouzském jazyce.

2.4.1 Slovesné průběhové perifráze

Jak již bylo řečeno, francouzské mluvnické uvádějí mezi nejčastější vyjádření průběhovitosti slovesnou perifrázi *être en train de + inf.* Některé mluvnické uvádějí jako jediný příklad vyjádření progresivního aspektu (Dubois a Lagane, 1989, s. 125), většina ale uvádí alespoň jednu další konstrukci. Jednotlivé odborné publikace jsou ale velmi nejednotné a žádné dvě z nich neuvádí stejný seznam průběhových perifrází. V následující tabulce se pokusíme shrnout, jaké předpokládané konkurenční prostředky průběhové perifráze *être en train de + inf* jednotlivé publikace uvádějí. V Tabulce 1 neuvádíme perifráze, které jsou uvedeny pouze jednou publikací.

	Aller + p.pré.	Aller + gérondif	Être à	Être après	Être occupé à	Être + p.pré.	S'en aller + p.pré./inf	Ne pas cesser de
Grammaire du français		ANO	ANO					
Le Bon Usage		ANO	ANO	ANO		ANO	ANO	
Grammaire du verbe français								ANO
Grammaire du français classique et moderne	ANO	ANO	ANO	ANO		ANO	ANO (inf)	
Grammaire méthodique	ANO							
Kapitoly z rozboru moderní francouzšiny II	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO (p.p.)	ANO
Grammaire critique	ANO				ANO	ANO		

Tabulka 1. Výskyt průběhových perifrází v odborných publikacích

Z Tabulky 1 vyplývá, že dalšími nejčastěji uváděnými průběhovými perifrázemi jsou konstrukce *aller + participe présent*, *aller + gérondif*, dále poté *être à + inf* a *être + participe présent*. Z důvodu zaměření této práce na konstrukci *être en train de + inf* a také z důvodu jejího rozsahu ale nebudeme věnovat těmto perifrázím v práci větší pozornost. Další průběhové perifráze, které vstupují do stejného paradigmatu jako konstrukce *être en train de + inf*, mohou být předmětem dalšího výzkumu.

2.5 Perifráze *être en train de + inf*

2.5.1 Etymologie perifráze *être en train de + inf*

Substantivum *train* se ve slovesném opisu užívalo již v XVI. století, přestože progresivní význam perifráze nabývá až v polovině XIX. století (Gougenheim, 1929, s. 65).

Původně podstatné jméno *train* v starofrancouzském jazyce konce XII. století neslo význam „souboru věcí, které pokrývají zem“ (Le Trésor de la Langue Française informatisé – přeloženo autorkou bakalářské práce), autoři *chansons de geste* toto substantivum specifikovali a jeho užitím vyjadřovali „mrtvá těla, která pokrývají zem“ (Do-Hurinville, 2007, s. 32 – přeloženo autorkou bakalářské práce). Následně (konec XII. století – XIII. století) se substantivem *train* rozuměl konvoj, řada, skupina dobytka jdoucí za sebou (ibid.). Z tohoto použití se poté vyvíjely další významy, nesoucí již myšlenku pohybu (XV. – XVI. století) jako např. pohyb, chůze: *chevaux qui accélèrent leur train*; *train de sénateur* či způsob chodu věcí: *Voilà, le train du monde* (Montaigne, cit. podle Do-Hurinville, ibid.). Počátkem XIX. století podstatné jméno nabylo významu „řada vozů nebo vagónů, které jsou spojené a tažené lokomotivou“ (ibid. – přeloženo autorkou bakalářské práce).

V XVI. století se již objevuje substantivum *train* v perifrázi se slovesem *être* a předložkou *en*. Touto perifrází se vyjadřovalo, že někdo je v pohybu, v procesu výkonu či v dobré fyzické dispozici: *Puisque vous êtes en train, vous connaîtrez par-là les sentiments que votre famille a pour vous* (Molière, *La Malade imaginaire*, 1673, cit. podle Fournier, 1998, s. 254, cit. podle Do-Hurinville, ibid.), v případě neživotného podmětu, že něco již započalo, že něco má dobrý průběh: *J'ai une grosse commande en train avec la compagnie du gaz* (Cendrars, *Bourlinguer*, 1948, cit. podle TLF, s. 461, cit. podle Do-Hurinville, ibid.). Zde již lze pozorovat, že perifráze nabývá kromě jiných významů také význam průběhu. Je také

evidentní, že průběhová konstrukce se nevyvinula z původního významu substantiva *train*, ale z jeho významu přeneseného, obsahujícího myšlenku pohybu.

Perifráze v takovém tvaru, v jakém ji používá moderní francouzština, se objevuje až na konci XVII. století a v té době vyjadřuje, že někdo nebo něco, má k něčemu předpoklady nebo že někdo má na něco náladu: *je ne suis pas en train de rire* (Gougenheim, 1929, s. 64). Slovesný opis v té době bylo možné pojit i se substantivem: *être en train de confidence* (TLF, s. 461, cit. podle Do-Hurinville, 2007, s. 32). Do poloviny XIX. století ještě stále nacházíme případy, kdy tato slovesná konstrukce obsahuje subjektivní modální význam typu mít na něco náladu (Gougenheim, op. cit., s. 65). Gougenheim (ibid.) uvádí, že od poloviny tohoto století je již progresivní aspekt perifráze nevyvratitelný, podstatné jméno *train* v konstrukci zcela ztrácí vlastní význam a stává se gramatikalizovaným morfémem vyjadřujícím průběhový aspekt a pomocné sloveso *être* se mění z modálního na aspektuální.

2.5.2 Morfologie

Perifrázi *être en train de + inf* se obecně přisuzuje význam probíhajícího děje a přirovnává se k anglickému průběhovému času *be + ing*. Tyto jednotlivé formy vyjádření průběhu ale nelze považovat za shodné, převážně kvůli odlišné míře gramatikalizace jednotlivých konstrukcí. Anglické *be + ing* je plně gramatikalizované a jeho užití je pro vyjádření průběhového významu povinné, zatímco průběhová perifráze ve francouzském jazyce povinná není a možnosti jejího užití jsou více omezené (De Wit a Patard, 2013, s. 2). To, že francouzština vyjadřuje probíhající děj opisnými konstrukcemi, a ne morfologickými prostředky jako jeho anglický protějšek, také svědčí o nižší míře gramatikalizace francouzské konstrukce (Pusch, 2013, 503, cit. podle Do-Hurinville, op. cit., s. 34).⁵ Perifráze se nicméně v moderní francouzštině již běžně používá pouze v progresivním významu a substantivum *train* v rámci perifráze již zcela ztratilo svůj vlastní význam a stalo se morfémem vyjadřujícím trvání děje a jeho necelkové pojetí (Šabršula, 1964, s. 93). Důkazem, že je substantivum *train* v rámci perifráze již zcela gramatikalizované, je také fakt, že je možné užít v jedné větě průběhovou perifrázi *être en train de + inf* a substantivum *train*, aniž by tato kombinace vytvářela jakékoliv nejasnosti v interpretaci: *Le train est en train de partir* (Do-Hurinville, op. cit., s. 34).

⁵ Ve francouzském jazyce nicméně existuje archaická průběhová perifráze *être + participe présent*, kterou lze považovat za morfologický ekvivalent anglického *be + ing*.

2.5.2.1 Kompatibilita pomocného slovesa *être* se slovesnými tvary

Obecně se uvádí, že se „perifráze vyskytuje v čase přítomném nebo v imperfektu“ (Šabršula, 1964, s. 93). Tyto časy jsou s konstrukcí velmi dobře kompatibilní vzhledem k jejich schopnosti samostatně vyjadřovat průběh. Naproti tomu Do-Hurinville (2007) ve své syntakticko-sémantické analýze perifráze nezavrhuje ani jiné časy francouzského indikativu, dokonce v konkrétních případech ani časy složené, vyjadřující dokonavost, které se mohou zdát s průběhovou perifrází nekompatibilní.

- (1) Demain, je **serai en train de faire** des vocalises lorsque Paul viendra me rejoindre pour la répétition de notre concert.

(Do-Hurinville, op. cit., s. 37)

Přestože se běžně tato konstrukce v jednoduchém futuru neuvádí, Do-Hurinville se nad touto kombinací nijak nepozastavuje. Užitím perifráze *être en train de + inf* se v tomto případě pouze vyjadřuje průběh děje v budoucnosti (*faire des vocalises*), který bude probíhat v době, kdy se odehraje děj další (*Paul viendra*). Naproti tomu De Wit a Patard (2013, s. 9) ve své práci uvádí, že tento slovesný opis nemůže mít budoucí význam. V empirické části se tedy v analýze výskytů této perifráze zaměříme i na jednoduché futurum a pokusíme se tato protichůdná tvrzení ověřit.

Užití konstrukce v *passé simple* je již mnohem problematictější. Vzhledem k tomu, že slovesný čas sám o sobě vyjadřuje děj, na který se nahlíží globálně jako na proces, který bere v úvahu počáteční i konečnou fázi děje, není možné ho použít v kombinaci s průběhovou perifrází v hlavní větě (Do-Hurinville, *ibid.*). Ve větě vedlejší je to podle autora ale možné v kombinaci s určitými předložkami či předložkovými spojeními: konkrétně s těmi, které ději konkretizují počáteční hranici: *quand, dès que, (aus)sitôt que*, a s těmi, které konkretizují globální pojetí děje, tedy jeho počáteční i koncovou fázi: *tant que, tout le temps que, aussi longtemps que* (*ibid.*). Tato předložková spojení konkretizují počáteční nebo konečnou fázi děje a průběhová perifráze v *passé simple* díky nim má funkci inchoativní nebo inminentní (viz část 2.5.2.2) (*ibid.*).

- (2) Quand le nain Bibobu **fut bien en train de dormir**, Mitou et Miquette sortirent sans faire aucun bruit.

(Franckel, 1986, s. 76, cit. podle Do-Hurinville, op. cit., s. 37)

V příkladu 2 je slovesný opis *être en train de + inf* použit v inchoativním významu. Mitou a Maquette čekali, dokud Bibobu nezačne „dobře spát“, a teprve poté odešli (Do-Hurinville, 2007, s. 37). Do-Hurinville (ibid.) uvádí, že předložky, které ději udávají význam francouzského aspektu *aspect sécant*⁶: *pendant que, alors que, tandis que, depuis que* nelze použít ve větě s perifrází *être en train de + inf* v *passé simple*. Kompatibilita těchto předložek s konstrukcí ve vedlejší větě vyloučená není, lze je použít v případě perifráze v imperfektu, které také vyjadřuje *aspect sécant* (ibid.).

Užití průběhové konstrukce se složenými časy v indikativu, které sami o sobě vyjadřují perfektivní děj, je v hlavní větě opět nemožné (Do-Hurinville, op. cit., s. 38). Do-Hurinville ale znovu uvádí výjimky, kdy je tato perifráze kompatibilní i s těmito časy ve větě vedlejší.

- (3) CECODEL a déjà six années d'existence (...). Pendant ces six années de notre existence, nous **avons été en train de cimenter** notre organisation en déployant de grands efforts dans plusieurs sens : travaux d'identification (...).

(Havu, 2006, s. 57, cit. podle Do-Hurinville, op. cit., s. 38.)

Na příkladu 3 můžeme vidět snahu spojit perfektivní *passé composé* s imperfektivní aspektuální perifrází *être en train de + inf*. *Passé composé* zde autor užívá z důvodu předložky *pendant* a přesného časového ohraničení *six années*, což dělá užití imperfekta v této větě nevhodným (ibid.). V tomto případě bychom mohli mluvit o použití konstrukce ve významu omezeného trvání. Tento typ užití konstrukce je ve francouzském jazyce spíše ojedinělý, zatímco anglický jazyk v tomto případě využívá vazby *be + ing* (De Wit a Patard, 2013, s. 8).

Nutno podotknout, že užití jiných časů, než je présent a imperfektum, které jsme uvedli v příkladech 1, 2 a 3, je s průběhovou perifrází *être en train de + inf* spíše okrajové, a jak jsme právě ukázali, je také omezené jen na velmi konkrétní situace, ve kterých se v moderní francouzštině průběhová perifráze spíše nepoužívá. Jejím použitím často získává perifráze specifický význam. Jednotlivé významy perifráze si probereme v následující části.

⁶ Francouzský *aspect sécant* zobrazuje děj „vnitřním pohledem“, zahrnuje všechny fáze tohoto děje, ale nebere v úvahu jeho počáteční a konečnou hranici. Jako typický příklad *aspect sécant* se uvádí slovesa v imperfektu. Slovesné časy *passé simple* či *futur proche* jsou představiteli *aspect global*, který na děj nahlíží „zvenku“, globálně jako na jednotný celek i s jeho počátkem a koncem (Denis a Sancier-Chateau, 1994, s. 63).

2.5.2.2 Typy užití perifráze *être en train de + inf*

Jak jsme si již ukázali v předešlé části, konstrukce *être en train de + inf* má kromě probíhajícího děje většinou ještě konkrétnější význam. Ten závisí na čase, ve kterém je konstrukce užitá (viz příklad 2 a 3), na typu slovesa v infinitivu, které vstupuje do konstrukce, na širším kontextu, ve kterém je věta s průběhovou perifrází užitá (viz příklad 1, kde průběhová perifráze očividně popisuje pozadí jiného děje), na tom, zda mluvčí do promluvy vkládá subjektivní hodnocení. Jednotlivé typy použití perifráze si nyní představíme a předvedeme na příkladech. Obecně lze říci, že typy použití perifráze lze rozdělit do dvou kategorií: aspektotemporální a modální. Jak si ale ukážeme, často perifráze obsahuje více dílčích významů dohromady a jde spíše o to, zda je v daném kontextu perifrází zdůrazněno více aspektotemporální, nebo modální použití.

Obecně se v odborných publikacích perifrází přiřazuje význam **aktuálnosti děje**, tzn. že děj probíhá právě teď, v okamžiku promluvy nebo formulování informace.

(4) Pierre est en train de travailler.

Některá slovesa nejsou podle De Wit a Patarda (2013, s. 8) s průběhovou perifrází vyjadřující aktuálnost kompatibilní. Mluví konkrétně o aktivitách typu *porter un t-shirt*, které lze využít v kombinaci s průběhovou perifrází pouze v „atypickém kontextu“ jako např.:

(5) Il est en train de porter un t-shirt à l'envers.

(De Wit a Patard, op. cit., s. 16)

Toto použití konstrukce ale kromě aktuálnosti navíc nebývá modální charakter, který ještě detailněji probereme později. Do-Hurinville (2007, s. 35) však věty typu *il est en train de porter un t-shirt* nezavrhuje a pouze potvrzuje, že užití perifráze ve větách vyjadřující nesoulad oproti běžnému chodu věci (*porter un t-shirt à l'envers*) je častěji aplikované. V empirické části se pokusíme ověřit, zda je tomu opravdu tak, a pokud ano, tak z jakého důvodu.

Dodejme, že aktuální použití konstrukce *être en train de + inf* vylučuje užití této perifráze ve větách vyjadřujících obecnou platnost či atemporálnost. Ve francouzštině nelze říci: *La terre est en train de tourner autour de soleil* (Do-Hurinville, op. cit., s. 34). V tomto případě je třeba použít samotný přítomný čas.

Dalším aspektotemporálním použitím perifráze je její užití v narativních sentencích situujících děj do minulosti. Tuto funkci konstrukce nazveme funkcí **narativní**. V tomto typu použití se nejčastěji konstrukce vyskytuje v imperfektu nebo v přítomném narativním.

(6) Hier, **j'étais en train de faire** des vocalises lorsque Paul est venu.

(7) Je **suis en train de manger**, c'est alors qu'il prend place près de moi et se met à me raconter son histoire...

(Do-Hurinville, 2007, s. 37)

Příklad 6 a 7 zdůrazňuje, že děj „bodový“, „punktuální“ (Šabršula, 1986, s. 234) (*Paul est venu; il prend place près de moi*) přerušuje děj v té době právě probíhající (*faire des vocalises; manger*). Tento typ použití konstrukce může také vyjadřovat, že děj právě probíhal v době, o které mluvčí hovoří:

(8) Alors voilà, c'est l'histoire d'un homme euh qui a tué une poule d'eau et qui **est en train de la déplumer** et alors il avait pas le droit et malheureusement pour lui il y a le garde champêtre qui arrive...

(Elicop, cit. podle De Wit a Patard, 2013, s. 9)

Jak jsme již ukázali v předešlé části, konstrukce může také nabýt významu **inchoativního procesu**, to znamená procesu, který zobrazuje počáteční fázi děje. Tomuto typu použití perifráze věnovala Danielle Leemanová (Leeman, 2012) celou svou studii *Contribution à la définition de l'identité de la périphrase être en train de*, kde vyvrací obecný názor, že perifráze *être en train de + inf* zobrazuje proces v jeho průběhu a nebere v úvahu počátek, ani konec děje nebo stavu. Ve své práci vyjadřuje hypotézu, že spojka *en* může do perifráze vložit význam počáteční hranice děje (Leeman, op. cit., s. 4), a tedy celá perifráze může mít inchoativní význam.

(9) Jean **est en train d'aimer** Marie.

(Leeman, op. cit, s. 4.)

V případě 9 lze průběhovou perifrázi chápat v inchoativním významu z důvodu, že do konstrukce vstupuje stavové sloveso v infinitivu typu *aimer* (ibid.). Pokud s tímto slovesem chceme použít perifrázi *être en train de*, vyjadřujeme tím, že tento stav započal, tedy že Jean začíná mít Marii rád (ibid.). Dále, jak již bylo v předešlé části ukázáno, lze chápat jako inchoativní proces perifrázi v *passé simple* ve vedlejší větě v kombinaci s předložkami, které explicitují počáteční hranici děje: *quand, dès que, (aus)sitôt que*.

(10) Ah! Enfin! Les enfants **sont en train de goûter!**

(Leeman, 2012, s. 4)

V případě 10 lze také větu interpretovat tak, že děti konečně začaly svačit (ibid.).

Blízké inchoativnímu použití perifráze je použití **inminentní**. Inminentní proces vyjadřuje fázi, která bezprostředně předchází počáteční fázi děje, jenž popisuje sloveso v infinitivu. Toto použití perifráze je možné v kombinaci se slovesy v infinitivu, které Do-Hurinville (2007, s. 35) nazývá *les achèvements*, tedy slovesa vyjadřující „puntuální“, „bodovou“ změnu. Takovými slovesy jsou například: *gagner, perdre, finir, trouver une solution, atteindre le sommet* apod (ibid.). Průběhová perifráze u těchto sloves vyjadřuje proces, který se odehrává těsně před uskutečněním této změny, přičemž výsledek procesu, tedy uskutečnění této změny, je jistý (ibid.).

(11) Il **est en train de déclarer** ouverts les Jeux Olympiques.

(Do-Hurinville, op. cit., s. 35.)

V případě 11 podmět *il* ještě akci neprovedl, ještě neprohlásil olympijské hry za započaté, ale v každém okamžiku tak učiní (ibid.). Do-Hurinville staví do protikladu větu: *Je déclare ouverts les Jeux Olympiques*, kde použití *être en train de* není možné, jelikož podmět akci (*déclarer*) dokončuje ve chvíli, kdy o ní hovoří. V tomto případě tedy průběhovou perifrázi nelze použít (ibid.).

Dále De Wit a Patard (2013, s. 8) mluví o **omezeném trvání** jako o dalším typu aspektotemporálního použití slovesného opisu *être en train de + inf*. Jak jsme si již ukázali na příkladu 3, tento typ použití je možný v případě, kdy je v textu explicitována doba tohoto omezeného trvání. Použitím průběhové perifráze v těchto případech chce mluvčí zdůraznit dobu trvání určitého procesu, který stále trvá v době, kdy mluvčí hovoří. Toto použití průběhové perifráze je ale většinou i modálně motivované, v případě 12 mluvčí může vyjadřovat také rozhořčení (ibid.).

(12) Ça fait un an que je **suis en train de faire** un truc qui est incroyable.
Je sais pas si tu te rends compte.

(CLAPI in De Wit a Patard, op. cit., s. 8)

Tento typ použití průběhové perifráze De Wit a Patard hodnotí jako okrajové. Pod omezené trvání ale můžeme zařadit i to, co autoři uvádějí jako další, samostatný typ použití,

který je již ve francouzském jazyce častější a který nazývají „dočasnou platností“ (De Wit a Patard, 2013, s. 8). K „dočasně platnosti“ uvádějí následující příklad:

- (13) On a travaillé pour le le temple protestant de Monaco. On **est en train de faire** des vitraux pour euh Caen (...) je vais faire des vitraux prochainement à la Madeleine à à Saint-Maxime à la Sainte Beauce dans le Var.

(Elicop in De Wit a Patard, op. cit., s. 8.)

Znovu zde opět mluví o nutnosti explicitního vyjádření dočasné platnosti děje (*faire des vitraux pour Caen*), v tomto případě vyjádřením děje předešlého (*travailler pour le temple protestant*) a děje, který po právě probíhajícím ději bude následovat (*faire des vitraux à la Madeleine*) (ibid.). Zdá se nám, že případy 12 a 13 mohou být v případě francouzského jazyka zahrnuty pod jeden typ použití, který nazýváme *omezeným trváním*.

Kromě aspektotemporálních významů může perifráze *être en train de + inf* také vyjadřovat významy modální, a to často v kombinaci s aspektotemporálními. Modalitu *Nový encyklopedický slovník češtiny* obecně definuje následovně: „(...) věta vedle vlastního obsahu (propozice) obsahuje informace týkající se ‚způsobu platnosti obsahu‘ (...), věta vyjadřuje něco navíc, a to něco navíc může být: nutnost, možnost, zájem, míra vědění, informace o tom, jaký druh evidence existuje pro tvrzení obsahu, hodnocení, překvapení atd.“ (Błaszczuk a Karlík, 2017). De Wit a Patard (op. cit., s. 11) uvádí, že jelikož ve francouzském jazyce (oproti např. anglickému) není vyjádření průběhovosti povinné, velmi často tento slovesný opis mluvčí používá ze subjektivních důvodů. Těch může být hned několik, my však budeme všechny zařazovat pod **modální** typ použití, a to převážně proto, že v některých případech i přes znalost širšího kontextu, ve kterém je perifráze použita, není zcela jasné, z jakých konkrétních důvodů mluvčí slovesnou perifrází používá.

Jako první můžeme uvést již zmíněné použití konstrukce v případě referování o situacích, které neodpovídají běžné skutečnosti, neodpovídají očekávání, tedy tomu, jak se děj běžně odehrává (viz příklad 5).

- (14) Qu'est-ce que tu **es en train de faire** ?

(Leeman, 2012, s. 2)

Leemanová (2012, s. 2) na příkladu 14 dokazuje, že otázka v přímé řeči s perifrází má negativní zabarvení oproti otázce v prezentu (*Qu'est-ce que tu fais ?*). Věta obsahující perifrází vyjadřuje, že to, co podmět (*tu*) právě dělá, je v protikladu s očekáváním mluvčího (ibid).

Dále může mluvčí využít průběhové perifráze ve chvíli, kdy chce upoutat pozornost svého adresáta na danou situaci (De Wit a Patard, 2013, s. 11). Mluvčí vyjadřuje nad dějem v průběhové perifrázi udivení, rozčilení, nejistotu nebo z jakéhokoli jiného důvodu zdůrazňuje děj nebo stav (ibid.).

(15) I faut bien qu'ces pauvres gens euh gens qui **sont en train de s'entasser** dans une chambre d'hôtel, oui (...)

(De Wit a Patard, op. cit., s. 11)

De Wit a Patard (ibid.) uvádí, že použitím prézentu (*s'entassent*) namísto průběhové perifráze v příkladu 15 se stává sdělení neutrálním. Užitím průběhové perifráze mluvčí zobrazovanou situaci zdůrazňuje, čímž tato situace „vystupuje do popředí“ oproti situacím jiným (ibid.).

(16) Ce que vous **êtes en train de dire** c'est qu'il y a une présence catholique forte encore.

(De Wit a Patard, op. cit. s. 11)

Věta 16 uvádí příklad interpretativního použití průběhové perifráze. Mluvčí si není jist, zda sdělení někoho jiného správně pochopil, a tak se za použití konstrukce ujistuje, že ho interpretoval správně. Znovu tedy dává důraz na situaci, která je zobrazována průběhovou perifrází.

V této části jsme se pokusili shrnout jednotlivé typy použití průběhové perifráze *être en train de + inf* uváděné odbornými publikacemi. V empirické části jednotlivé typy použití tohoto slovesného opisu ověříme a případně doplníme o použití další.

2.5.3 Zaměnitelnost perifráze za jiné slovesné tvary

Jelikož, jak již zde bylo několikrát řečeno, není ve francouzském jazyce použití slovesného opisu *être en train de + inf* povinné, existují i jiné způsoby vyjádření toho, co vyjadřuje tato perifráze. V této kapitole se pokusíme shrnout, v jakých případech je možné použít samotný slovesný tvar pro vyjádření stejného významu a v jakých případech je použití průběhové perifráze jedinečné. Z důvodu rozsahu práce a také proto, že je jejím hlavním

předmětem průběhovost, se ale zaměříme pouze na *présens* a *imperfektum*, které, jak jsme již výše zmínili, jako jediné francouzské časy mohou samy o sobě vyjadřovat průběh.

Aktuální průběh děje může ve francouzském jazyce vyjádřit také samotný přítomný čas. Přítomný čas, stejně jako průběhová perifráze *être en train de + inf*, vyjadřuje neohraničený aktuální průběh děje. Šabršula (1975, s. 122) nicméně podotýká, že užitím *présent* není aktuálnost děje vždy jednoznačná, jelikož jím můžeme také vyjadřovat „procesy a stavy, které se nemusí nutně skutečně odehrávat v době projevu nebo v době projevem míněné. Je tomu tak zejména ve větách, jejichž platnost je omezena na určitou dobu. Jde pak o časovou neomezenost, platnost sdělení mimo základní čas či ve všech třech základních časech, platnost obecnou, panchronistickou“. Věta *Maurice joue aux échecs* tak může mít jak význam aktuální, tedy že Maurice hraje šachy právě teď, tak neaktuální význam ve smyslu Maurice umí hrát šachy (Šabršula, 1964, s. 94). Pomocí průběhové perifráze je aktuálnost děje evidentní:

(17) Maurice **est en train de jouer** aux échecs.

(Šabršula, op. cit., s. 94).

Pokud chceme v případě *présent* jasně vyjádřit, že se jedná o děj aktuální, je možné použít vhodné příslovečné určení, které aktuálnost explicituje, např. *à/en ce moment*. Šabršula (op. cit., s. 93) uvádí následující věty jako ekvivalentní, mající stejný význam: *Il est en train de lire à son bureau; Il lit en ce moment à son bureau*.

Jak jsme již výše poznamenali, imperfektivnost není to samé jako průběhovost, přestože ve vědomí mluvčího tyto pojmy často splývají dohromady (Šabršula, 1975, s. 176). Ke vztahu průběhovosti a imperfektivnosti dále Šabršula (ibid.) uvádí: „(...) u dějů durativních záleží na tom, zda trvání chápeme jako omezené, nebo jako neomezené. Jen v druhém případě dochází k splývání takového pojetí děje s pojetím imperfektivním (a je možno užít slovesného času *imparfait de l'indicatif*)“.⁷ Jelikož průběhovost chápeme jako progresivní průběh neukončeného děje nebo stavu (který možná někdy skončí, tato koncová fáze ale proběhne až „někdy déle“, po skončení promluvy a není mluvčím brána v úvahu), je možné mluvit o splývání průběhu a nedokonavého aspektu, a tedy o zaměnitelnosti průběhové perifráze *être en train de + inf* za *imparfait de l'indicatif*. Porovnání *imparfait de l'indicatif* a perifrázi *être en train de*

⁷ Uvědomujeme si nicméně, že durativnost a průběhovost není to samé. Jak jsme již ale uvedli výše, Šabršulovy pojmy *durativnost*, *trvání děje* a *progresivní povaha děje* zahrnujeme pod námi užívaný pojem průběhovost, jelikož se nám zdá, že vlastnosti, které autor těmto jednotlivým pojmům připisuje se shodují s vlastnostmi, které připisujeme průběhovosti.

v imperfektu věnoval celou svou práci *La forme être en train de comme éclairage de la fonction de l'imparfait* Lebas-Fraczak (Lebas-Fraczak, 2010). V této studii uvádí, že rozdíl mezi těmito dvěma vyjádřeními průběhu nelze jednoznačně popsat pomocí aspektu. Na konkrétních příkladech dokazuje, že dosavadní studie popisující aspektuální význam perifráze *être en train de + inf* nepřipisují konstrukci v imperfektu žádné specifické použití, které by nemohlo platit pro imperfektum samotné (Lebas-Fraczak, op. cit., s. 6). Imperfektum stejně jako průběhová perifráze vyjadřuje neohraničený, necelkový děj v minulosti. Na své pragmatické teorii „fokalizace/defokalizace“ děje však vysvětluje, proč v některých případech raději volíme průběhovou perifrázi namísto samotného imperfekta. Rozdíl mezi těmito dvěma vyjádřeními průběhu vymezuje následovně: perifráze *être en train de + inf* podle něj „charakterizuje“, „fokalizuje“ podmět, zatímco samotné imperfektum „defokalizuje“ děj nebo stav, který sloveso vyjadřuje, „necharakterizuje“ podmět věty, ani aktivitu, kterou podmět vykonává, ale spíše situaci (Lebas-Fraczak, op. cit., s. 12).

- (18) À midi, M. de Villeneuve entra. Nous **étions** dans le salon et y **formions** un tableau très agréable. M. Crimp **se faisait** peindre. M. de Saint Lambert **lisait** dans un coin. Je **jouais** aux échecs avec Mme d'Houdetot (...).

(Ducrot, 1976, s. 13, cit. podle Lebas-Fraczak, op. cit., s. 14)

Jednoduchým imperfektem autor v příkladu 18 popisuje, jak je mimo jiné explicitně vyjádřeno v textu, „obraz“, který podměty dohromady tvoří v salónu, tedy popisuje situaci, ve které se podměty společně nachází (ibid.). Jednotlivé podměty a aktivity, které vyjadřují slovesa v imperfektu jsou „defokalizovány“, nejsou centrem pozornosti mluvčího (ibid.). Pokud by autor ve větě 18 použil namísto imperfekta slovesný opis *être en train de + inf* v imperfektu, přenesl by centrum pozornosti mluvčího (a tedy i příjemce) od celkové situace na jednotlivé podměty a na aktivity, které vykonávají (ibid.).

Pomocí této teorie autor vysvětluje například i to, proč věty s podmětem neurčitým (*sujet indéfini*) či podmětem negativním (*sujet négatif*), nejsou z pravidla kompatibilní s perifrází *être en train de + inf*. Věty typu: *il était en train de pleuvoir; rien n'était en train de se passer* se ve francouzštině prakticky nepoužívají⁸. Oproti tomu kombinace s imperfektem je

⁸ Podle Do-Hurinvilla (2007, s. 36) je v případě gramatického podmětu (*il*) a sloves popisujících počasí (např. *pleuvoir*) mnohem přirozenější užít prézentu s příslovecným spojením *en ce moment* než perifráze *être en train de + inf* v prézentu. Pokud bychom tento meteorologický jev chtěli popsat pomocí průběhové konstrukce, je potřeba spíše (slovy Lebas-Fraczaka) „konkretizovat“ podmět, tedy říci: *La pluie est en train de tomber* (ibid.). Přestože Lebas-Fraczak mluví pouze o průběhové konstrukci v imperfektu, v případě meteorologických jevů je možné jeho teorii rozšířit i na prézens.

možná: *il pleuvait; rien ne se passait*, jelikož užitím imperfekta předmětem „charakterizace“ není podmět, ani přísudek, ale situace (Lebas-Fraczak, 2010, s. 12). Jelikož perifrází *être en train de + inf* fokalizujeme podmět, nějakým způsobem ho charakterizujeme, logicky není možné charakterizovat podmět čistě gramatický (*il*) nebo něco, čehož existenci popíráme (*rien*) (Lebas-Fraczak, op. cit., s. 13).

Tato „fokalizace“ či „konkretizace“ podmětu se v podstatě shoduje s modálním typem použití slovesného opisu *être en train de + inf*, jak jsme ho popsali v předešlé části. Mluvčí se sám rozhoduje, jestli chce „charakterizovat“ podmět (použitím průběhové perifráze) nebo situaci, ve které se podmět nachází (použitím imperfekta). Můžeme tedy říci, že se mluvčí subjektivně rozhoduje, jestli dá důraz na podmět nebo aktivitu, kterou vykonává, jestli tento proces „přenesse do popředí“ pozornosti.

Po analýze průběhové perifráze *être en train de + inf* se podíváme blíže na její české ekvivalenty uváděné v odborné literatuře a francouzsko-českých slovnících.

2.5.4 České ekvivalenty perifráze

Francouzsko-české a česko-francouzské slovníky uvádějí následující ekvivalenty perifráze *être en train de + inf*:

Être en train de + inf	Právě (dělat co)	Zrovna (dělat co)
	Academia 1992, Fin Publishing 1998, Leda 2002, Lingea 2017, SPN 1972	Lingea 2017

Tabulka 2. Navrhované ekvivalenty perifráze *être en train de + inf* a jejich zastoupení ve slovnících

Jako nejčastější český ekvivalent této perifráze je tedy uváděno příslovce *právě*. Zmiňují ho všechny námi používané francouzsko-české slovníky. Slovník Academia (1992) uvádí konkrétní příklad: *Il est en train de travailler*, který překládá: *Právě pracuje*. Dále některé slovníky (Lingea, 2017) uvádějí příslovce *zrovna*.

Tabulka 3 se zaměřuje na české příslovce *právě* a jeho slovníkové protějšky. Všechny slovníky uvádějí u příslovce *právě* jeho příslovečné ekvivalenty ve francouzštině, nejčastěji *à/en ce moment* (Fin Publishing, 1998; Leda, 2002; Lingea, 2017; SPN, 1993), poté také *à*

l'heure actuelle (Fin Publishing, 1998; Leda, 2002; SPN, 1993). Jelikož je ale naším hlavním předmětem práce slovesný opis, zaměřujeme se v Tabulce 3 pouze na slovníkové protějšky, které jsou vyjádřeny slovesným opisem. Ve slovnících jsou uváděny jako ekvivalenty výrazu *právě (dělat co)*.

Právě (dělat co)	Être en train de (faire qch)	Être sur le point de (faire qch)
	Fin Publishing 1998, Leda 2002, Lingea 2017, SPN 1993	Fin Publishing 1998, Leda 2002, SPN 1993

Tabulka 3. Navrhované ekvivalenty příslovce *právě* vyjádřené slovesným opisem a jejich zastoupení ve slovnících

Tabulka 3 nám i zpětným překladem naznačuje, že příslovce *právě* by mohlo být nejčastěji užívaným českým ekvivalentem perifráze *être en train de + inf.* Jako další protějšek je některými slovníky (Fin Publishing, 1998; Leda, 2002; SPN, 1993) uváděn slovesný opis *être sur le point de + inf.* Šabršula (1964, s. 98) při rozboru této perifráze ale uvádí, že vyjadřuje děj probíhající s futurálním zabarvením, např. *Je suis sur le point de partir* překládá jako: *Jsem na odchodu*, tzn. *Brzy odejdu*. Překlad: *Právě odcházím* má stejný význam jako *jsem na odchodu*. Tuto perifrázi tedy nelze považovat za konkurenční prostředek průběhové perifráze *être en train de + inf.*, která futurální zabarvení neobsahuje.

Při zpětném překladu českého příslovce *zrovna* se v žádném česko-francouzském slovníku neuvádí perifráze *être en train de*. Pouze slovníky *Leda* (2002) a *SPN* (1993) u tohoto příslovce, kromě jiných příslovečných ekvivalentů uvádí: viz. *právě*, tedy že toto příslovce v některých situacích považují jako ekvivalent příslovce *právě*, tím pádem lze předpokládat, že tyto slovníky uvádí jako ekvivalenty *zrovna* také perifráze *être en train de (faire qch)* a *être sur le point de (faire qch)*.

Šabršula (1964) ve svých *Kapitolách rozboru moderní francouzštiny II*, jejichž velká část je věnována slovesným opisům, české protějšky u perifráze *être en train de + inf* bohužel téměř neuvádí, perifrázi překládá pouze v jednom případě:

- (19) Et l'amère vérité est que les affaires du général Norstad ne vont pas bien et que la conférence au sommet **est en train de devenir** inévitable. – (...) **se stává** nevyhnutelnou.“

(Šabršula, op. cit., s. 93)

Na tomto jednom překladu však můžeme konstatovat, že autor perifrázi v příkladu 19 nepřekládá příslovci *právě*, ani *zrovna*, a že tyto ekvivalenty uváděné francouzsko-českými slovníky tedy nejsou jedinými možnými ekvivalenty perifráze *être en train de + inf*, jak by se na první pohled z analýzy českých protějšků v překladových slovnících mohlo zdát. Autor zde konstrukci překládá pouze pomocí nedokonavého slovesného vidu, jelikož čeština jako syntetičtější jazyk oproti analytičtější francouzštině, je schopna významy, které francouzština musí vyjadřovat slovesnými opisy, vyjádřit morfologicky. Jelikož v češtině slovesné tvary s videm nedokonavým vyjadřují děj probíhající, průběhový, k jehož ukončení se nevyjadřují (Kopečný, 1962, s. 9), logicky se bude francouzská průběhová perifráze překládat pomocí těchto slovesných tvarů. Pro podrobnější vysvětlení toho, proč v tomto případě autor neužívá při překladu příslovce *právě*, ani *zrovna*, jsme si blíže rozebrali francouzskou větu s průběhovou konstrukcí. Věta 19 je příkladem imminentního typu použití slovesného opisu. *Être en train de devenir inévitable* vyjadřuje bezprostřední fázi před tím, než se konference skutečně nevyhnutelnou stane. V Tabulce 4 uvádíme, jaké hlavní významy příslovci *právě* a *zrovna* uvádí *Slovník spisovné češtiny* a *Slovník spisovného jazyka českého* (Internetová jazyková příručka, 2008-2021)⁹:

	Právě (přísl.)	Zrovna (přísl. hovor.)
SSČ	1. <i>v tuto chvíli, teď</i> (právě o tobě mluvíme) 2. část. důraz. <i>zrovna</i> (právě to jsem chtěl; právě proto)	1. <i>v tuto chvíli, dobu, teď</i> : (zrovna jsem ti chtěl volat; je tomu zrovna pět let) 2. část. důraz. hovor. <i>právě</i> (proč to dal zrovna jí?)
SSČJ	1. (<i>v časovém určení</i>) <i>v tu chvíli (n. krátce předtím), kdy se o něčem mluví, kdy se něco děje n. dělo</i> : (p. tu nikdo není; p. jsme o tobě mluvili); <i>ted', před chvílí</i> : (p. jsme to dodělávali, když přišel; bylo p. pět hodin) 2. <i>zdůrazňuje slovo, u kt. stojí</i> : (p. to jsem chtěl; p. pro něho to má význam; proč byl vybrán p. on?; to je mi p. divné)	1. <i>právě</i> (z. jsme obědvali; z. jsem ti chtěl volat; z. nemám nic na práci; je tomu z. pět let; kniha z. teď vyšla; - z. to se mně nelíbí; proč jste navrhli z. jeho?; mám toho z. dost; z. proto tam musí jít)

Tabulka 4. Přehled některých významů příslovci *právě* a *zrovna*

⁹ V tabulce 4 nepředkládáme všechny významy příslovci *právě* a *zrovna*, které tyto slovníky uvádí. Z důvodu přehlednosti tabulky uvádíme pouze významy, které jsou uváděny oběma slovníky jako první a které se hodí pro záměr naší práce. Významy jako *zmírnění záporu* apod. tedy neuvádíme a tato tabulka není přehledem všech významů těchto příslovci.

Tabulka 4 ukazuje, že příslovce jsou, alespoň v těchto dvou významech, prakticky shodná, *zrovna* je hovorovou verzí spisovného *právě*. Dále z Tabulky 4 vyplývá, že tyto příslovce se evidentně hodí jako ekvivalenty pro aktuální a vypravovací užití perifráze *être en train de + inf.* Konkrétně v případech, kdy probíhá/probíhal děj v okamžiku promluvy, případně v okamžiku, kdy se něco jiného děje/dělo. Význam zdůrazňovací těchto dvou příslovcí může být také užitečný, jelikož, jak jsme si již ukázali, i francouzská průběhová perifráze může být užita pro zdůraznění, fokalizaci, charakterizaci (viz část 2.5.2.2).

Pro jiné typy užití konstrukce *être en train de + inf* již ale nemusí být tato dvě adverbia vhodná, jako je tomu např. právě v případě inminentního procesu v příkladu 19. Přestože se děj, který je vyjádřen průběhovou perifrází také odehrává v okamžiku promluvy, jde v tomto případě spíše o zdůraznění té bezprostřední fáze předcházející počáteční fázi děje, který vyjadřuje sloveso v infinitivu. Perifrází se tedy zdůrazňuje fáze, která se odehrává předtím, než se stane konference nevyhnutelnou. Nejde tedy hlavně o podtržení toho, že je proces právě aktuální v okamžiku promluvy, přestože tento význam je v perifrází také obsažen. Jak jsme již uváděli, konstrukce může mít více funkcí najednou a jde spíše o to, jaká funkce je v daném kontextu hlavní. Zdá se nám proto nevhodné překládat v tomto případě francouzský slovesný opis takto: (...) *se právě stává nevyhnutelnou*. V praktické části na empirických datech získaných z jazykových korpusů upřesníme, v jakých případech lze použít příslovce *právě*, *zrovna*, nebo jejich synonyma jako ekvivalenty průběhové perifráze a v jakých případech se hodí užít samotného nedokonavého vidu.

2.6 Průběhovost v češtině

České mluvnické se vyjádření průběhu v češtině, jakožto prostřední fázi slovesa spadajícího pod způsob slovesného děje, oproti fázi počáteční či koncové věnují podstatně méně. Čechová (2011, s. 173) v rámci způsobu slovesného děje u fázi děje o prostřední, průběhové fázi slovesa vůbec nemluví a u fázovosti zmiňuje jen příklady *rozkašlat se* a *dohořet*, tedy příklady spadající pod počáteční a koncovou fázi děje. Cvrček (2010, s. 246) mluví také pouze o inchoativech a terminativech. Karlík (2017) v rámci fázových sloves poznamenává, že „čeština nemá fázové sloveso označující fázi události mezi začátkem a koncem, tj. nepřerušeni pokračování, tedy sémanticky sloveso kontinuativní“. Mluví o prefigovaných slovesech, které sice nepatří mezi fázová slovesa, ale vyjadřují pokračování: *pokračovat* a *zůstat*. Dále uvádí, že

neexistenci kontinuativního fázového slovesa v češtině částečně řeší negace slovesa terminativního, např. *Nepřestal číst, i když mu našli rakovinu* (Karlík, 2017). Kopečný (1962, s. 24) uvádí, že prostřední fáze nemá vlastní morfologický prostředek (např. prefixy nebo sufixy) a opisuje se tedy lexikálně: *zůstal sedět, seděl dál*. Karlík i Kopečný ale mluví o kontinuativní fázi a zaměřují se tedy na způsoby, jak čeština vyjadřuje *pokračování*, ale kontinuativnost není to samé jako průběhovost. Na příkladu, který uvádí Kopečný (*seděl dál*) (ibid.), lze ukázat, že samotné sloveso *seděl* svým významem vyjadřuje průběh děje, příslovce *dál* je prostředkem kontinuativnosti, pro vyjádření průběhu ale není tohoto adverbia zapotřebí.

Pontová (2008, s. 19) v rámci způsobu slovesného děje uvádí *dekurziva*, vyjadřující kontinuálně probíhající děj (*psát, myslet, zpívat* apod.).

Když se přestaneme zaměřovat na způsob slovesného děje, neohraničený průběh děje v českém jazyce vyjadřuje, jak jsme si již ukázali, nedokonavý slovesný tvar. Nübler (2017) tvrdí, že nedokonavý slovesný tvar může mít význam stavový, průběhový, habituální, může ale také v určitých případech nabýt význam vidu dokonavého (např. Jirka (už) platil). Jako konkrétní příklad průběhového významu nedokonavého slovesa uvádí: (*zrovna*) *četl noviny* (ibid.). Dále dodává, že imperfektivizace, tedy proces, kdy se z dokonavého slovesa vytvoří sloveso nedokonavé, nemění lexikální význam slovesa, ale pouze jeho vid a časové vlastnosti události, kam patří i průběhovost (např. *dát X dávat*) (ibid.). Pokud budeme vycházet z Vendlerovy klasifikace sloves do čtyř slovesných tříd¹⁰, kterou zohledňuje např. i Do-Hurinville ve své studii, tak slovesa vyjadřující procesy (*activities*) jako *běhat* a *smát se* jsou slovesa vyjadřující dynamický děj bez časového omezení, bez inherentní hranice (Nübler et al., 2017).¹¹

¹⁰ Vendler rozděluje na základě anglického jazyka 4 aspektuální slovesné třídy: *states*, tj. stavová slovesa, *activities*, vyjadřující časově neomezený dynamický děj, *accomplishments*, tj. slovesa s časově ohraničeným dynamickým dějem a *achievements*, označující momentální děj, změnu stavu (Nübler et al., 2017).

¹¹ Do-Hurinville (2007, s. 34) uvádí, že ve francouzském jazyce je s průběhovou perifrází *être en train de + inf* nejkompatibilnější slovesnou třídou právě *les activités*.

2.7 Stylistické charakteristiky beletristických a žurnalistických textů

Jelikož budeme během vlastního výzkumu z velké části porovnávat použití průběhové perifráze *être en train de + inf* v beletrii a publicistických textech, je nutné si alespoň obecně před samotným výzkumem definovat jejich stylistické rysy.

Účelem publicistických textů je informovat (funkce informativní), zároveň ale také přesvědčovat čtenáře, pro něco ho získávat (funkce persvazivní) (Minářová, 2017). V našem výzkumu budeme pracovat konkrétně se zpravodajským žurnalistickými texty (*news*) a s texty analytickými (*commentaires*). Zpravodajské žurnalistické texty se snaží podávat věcné informace o nových a aktuálních jevech a událostech (Minářová, 2017). Charakteristický je pro ně informační slohový postup (ibid.). Analytické žurnalistické texty také podávají informace o novém a aktuálním dění, jejich autoři ale tyto události komentují, hodnotí a analyzují (ibid.). Kromě informačního slohového postupu se v nich uplatňují také postupy další, převážně výkladové a úvahové (ibid.).

V beletristických textech se projevuje styl umělecký (Čechová et al., 2011, s. 377). V tomto stylu je dominantní estetická funkce jazyka, ale uplatňují se zde i jiné funkce – např. persvazivní, poznávací atd. (Mareš, 2017). Užívá se v nich často vyprávěcího a úvahového slohového postupu (Čechová et al., op. cit., s. 379).

Z těchto obecných stylistických charakteristik beletrie a žurnalistických textů budeme v empirické části vycházet při analýze jednotlivých typů použití průběhové perifráze. V závislosti na typu textu budeme stanovovat tendence v užívání konstrukce a v jejích českých překladech a ukážeme si, jak se užití perifráze v jednotlivých typech textů liší.

2.8 Cíle a metody práce

Z údajů, které jsme získali z odborné literatury a překladových slovníků vyplývá, že francouzština a čeština vyjadřují průběhovost odlišnými prostředky. Zatímco francouzský jazyk používá převážné slovesné opisy, čeština používá prostředky morfologické, v určitých případech morfologické a lexikální. Z odborných zdrojů dále také vyplývá, že průběhová perifráze *être en train de + inf* v různých typech kontextů může fungovat mnohem komplexněji, než jak se běžně v gramatických příručkách či překladových slovnících uvádí (to znamená, že nemá pouze aktuální funkci, která je ve spojení s touto perifrází nejčastěji uváděna).

Tato práce si klade za cíl určit, jakým způsobem funguje perifráze *être en train de + inf* v jednotlivých typech textů a kontextů. V empirické části si ověříme, do jaké míry bude typologie významů francouzské průběhové perifráze *être en train de + inf* získaná z odborné literatury a slovníků odpovídat empirickým datům získaným v korpusové analýze. V empirické části nejprve zjistíme, jaké významy perifráze uvádí empirická data získaná z jazykového korpusu *InterCorp* ve dvou typech textů, konkrétně v beletristických a žurnalistických textech.¹² Budeme se věnovat frekvenci výskytů různých významů perifráze v námi vytvořených vzorcích výskytů a pokusíme se vysvětlit případné rozdíly ve frekvenci v závislosti na typu textů. Zaměříme se také na české protějšky perifráze uváděné v korpusovém materiálu a na to, jak se v nich odráží jednotlivé typy použití konstrukce a jednotlivé typy textů. Následně navrhne typologii významů průběhové perifráze získanou z údajů z odborné literatury a překladových slovníků, upravenou a doplněnou o data získaná v empirické části. Tuto výslednou typologii doložíme na konkrétních prototypických příkladech a jejich českých protějšcích. V rámci této typologie budeme dále porovnávat konkrétní rozdíly mezi beletristickými a žurnalistickými texty.

2.8.1 Typologie významů perifráze získaná z odborné literatury a slovníků

Z údajů získaných z odborné literatury a překladových francouzsko-českých a česko-francouzských slovníků stanovujeme předběžnou typologii pro kategorizaci významů francouzské průběhové perifráze *être en train de + inf* takto:

- 1) Aktuální význam
- 2) Narativní význam
- 3) Inchoativní význam
- 4) Inminentní význam
- 5) Význam omezeného trvání
- 6) Modální význam

Krátké definice a příklady těchto významů uváděné odbornou literaturou jsme představili v části 2.5.2.2.

¹² Z důvodu rozsahu práce se zaměřujeme pouze na tyto dva typy textů.

Jedním z hlavních cílů této práce je tuto typologii pomocí empirických dat získaných z jazykového korpusu ověřit, případně upravit či doplnit. Práce se dále bude snažit ukázat, jak se tyto typy významů liší jednak kvantitativně (frekvenčním zastoupením) v závislosti na typu textu, jednak kvalitativně (tzn. funkcí v kontextu) a jaké jsou jejich nejčastější protějšky v češtině.

2.8.2 Hypotézy, předpoklady a výzkumné otázky

Na základě údajů získaných z odborné literatury a překladových slovníků jsou stanoveny následující hypotézy a předpoklady, které se empirický výzkum pokusí ověřit, případně upravit nebo vyvrátit:

- 1) Jelikož čeština je syntetický jazyk, nejčastějším ekvivalentem průběhové perifráze *être en train de + inf* bude morfologický prostředek. Vzhledem k tomu, že je tato průběhová perifráze nejčastěji spojovaná s durativním významem, bude jejím nejčastějším českým protějškem pravděpodobně slovesný tvar s nedokonavým slovesným videm. Na základě údajů získaných ze slovníků je pravděpodobné, že jejím častým protějškem, alespoň v určitých typech použití, bude také lexikální prostředek, konkrétně adverbium *právě*.
- 2) Na základě obecných stylistických charakteristik beletristických a žurnalistických textů (viz kapitola 2.7) lze usuzovat, že v beletristických textech bude mít průběhová perifráze *être en train de + inf* primárně narativní význam, zatímco v žurnalistických textech bude mít primárně význam aktuální.
- 3) Jak vyplývá ze studie Lebas-Fraczaka, rolí průběhové perifráze *être en train de + inf* v narativních sekvencích bude fokalizace podmětu. Pokud se bude v kontextu této perifráze vyskytovat imperfektum, bude jeho rolí fokalizace „situace“.

Na základě údajů získaných z odborné literatury a překladových slovníků jsou stanoveny následující výzkumné otázky, na které se empirický výzkum pokusí odpovědět:

- 1) Jaké jsou kvalitativní a kvantitativní rozdíly mezi beletristickým a žurnalistickým typem textů?
- 2) V jakých slovesných tvarech se může vyskytovat pomocné sloveso *être* průběhové perifráze? V jakých tvarech se vyskytuje v primárních typech užití konstrukce?

- 3) Jaké typy užití jsou pro tuto konstrukci nejčastější? Jaké jsou tendence v typech použití perifráze pro beletrii a jaké pro žurnalistické texty?

3 Empirická část

Na začátku empirické části uvádíme kritéria, která jsme si stanovili pro práci s jazykovým korpusem *InterCorp*. Samotný výzkum je pak rozdělen na dvě části. První část se věnuje rozdílům ve fungování perifráze *être en train de + inf* v beletristických a žurnalistických textech. Zaměřujeme se na tendence v dominantních typech použití francouzské perifráze, na tendence v jejích překladových protějšcích a na frekvence jednotlivých typů použití v jednotlivých typech textů. V rámci druhé části stanovujeme vlastní typologii významů konstrukce, která vychází z různých typů kontextů, do kterých perifráze vstupuje. Tuto typologii dokládáme konkrétními příklady. V průběhu se také věnujeme potvrzování, vyvracení či upřesňování hypotéz, předpokladů a výzkumných otázek, jak jsme je stanovili v části 2.8.2, případně potvrzujeme či vyvracíme další tvrzení, která jsme uvedli v teoretické části na základě údajů z odborné literatury.

3.1 Kritéria pro vyhledávání

Celý výzkum typů užití průběhové perifráze *être en train de + inf* v jednotlivých kontextech a jejích českých protějšků vychází z paralelního česko-francouzského korpusu *InterCorp v13*. Tento korpus jsme následně omezili zvláště na beletristické texty a texty žurnalistické. U beletrie jsme konkrétně vyhledávání omezili na *text.type: fiction* a *source.language: fr*. U žurnalistických textů jsme vyhledávání omezili na *text.group: PressEurop* a *Syndicate*, zdrojový jazyk jsme ale pro zachování dostatečné velikosti subkorpusu neomezovali. Takto omezeným vyhledáváním jsme vytvořili dva subkorpusy: subkorpus beletristických textů o velikosti 8 617 556 pozic a subkorpus žurnalistických textů o velikosti 9 743 076 pozic. Výzkum, včetně všech uváděných příkladů, tedy vychází jen z takto získaného korpusového materiálu.

Dotaz byl při vyhledávání v obou subkorpusech zadán následovně:

```
[lemma="être"] [word="en"] [word="train"] [lemma="de"]
```

V korpusu bylo nalezeno celkem 508 výskytů perifráze *être en train de + inf* v narativních textech a 591 výskytů v textech žurnalistických. Relativní frekvence výskytu průběhové perifráze v subkorpusu *fiction* je tedy 58,95, v subkorpusu *journalism* 60,56. Frekvence výskytů průběhové perifráze na milion pozic je tedy v obou typech textů téměř shodná a nelze říci, že by jeden typ textů průběhovou konstrukci využíval častěji než druhý. Co

se týče vložených pozic, v subkorpusu *fiction* o 508 výskytech je dohromady 351 výskytů bez vložených pozic, 146 výskytů s jednou vloženou pozicí a 11 výskytů se dvěma vloženými pozicemi. V subkorporusu *journalism* se nachází 440 výskytů bez vložených pozic, 147 výskytů s jednou vloženou pozicí a 4 výskyty se dvěma vloženými pozicemi. Nicméně v práci pracujeme buď s celým subkorpusem *fiction* a *journalism* (to znamená s výskyty bez vložených pozic, s jednou vloženou pozicí a se dvěma vloženými pozicemi dohromady), nebo s výskyty bez vložených pozic v případě lexikálního obsazení perifráze. Jednou vloženou pozicí a dvěma vloženými pozicemi se tedy detailněji nezabýváme.

Z takto získaného materiálu jsme následně vytvořili vzorek 150 výskytů pro každý typ textů zvlášť. U každého příkladu uvádíme zkratky (fic)/(journ), aby bylo patrné, jestli jde o příklad ze vzorků pocházejících ze subkorpusu *fiction*, či *journalism*.

U těchto vzorků jsme během výzkumu brali v úvahu jak širší kontext, ve kterém se průběhová perifráze nachází, tak jméno autora a název díla či jméno novináře, název článku a zdroj, ve kterém byl článek publikován. Dále jsme brali v potaz také jméno překladatele. Širší kontext perifráze je nutné zohledňovat pro správné pochopení její funkce. Jméno autora a jméno překladatele pak může odhalit, jestli výsledky nejsou ovlivněny specifickým idiolektem jednoho autora/překladatele. Vzhledem k omezenému rozsahu práce a také pro větší přehlednost ale údaje o autorovi, díle, příp. článku a překladateli v empirické části u příkladů neuvádíme. Širší kontext věty s průběhovou perifrází uvádíme pouze u konkrétních příkladů, kde je jeho znalost nutná pro pochopení významu perifráze.

Během analýzy jednotlivých vzorků jsme se zaměřili na následující kategorie: *tvar pomocného slovesa être v rámci perifráze; typ slovesa, které v infinitivu vstupuje do konstrukce; typ/typy použití perifráze; typ/typy českých ekvivalentů perifráze.*

Z výše uvedených kategorií se ta, která je hlavním předmětem výzkumu, tedy *typy použití perifráze*, ukázala jako nejproblematictější na jednoznačné určení. Pro správné pochopení významu průběhové perifráze bylo často potřeba v korpusu dohledávat širší kontext věty, dohledávat tvary sloves konstrukci přecházející a následující (viz příklad 34 a 45). Velmi často se také jednotlivé typy použití, jak se nám zdá, překrývají a jedna perifráze tak v určitých kontextech může vyjadřovat více významů (viz příklad 9–16 v části 2.5.2.2, kde vedle specifických významů, které perifrázím přepisujeme, lze vždy ještě mluvit o významu aktuálním, jelikož autor popisuje proces, který probíhá v době promluvy, dále také příklad 20).

(20) Le miracle **est en train de s'accomplir**. – Zázrak tohoto převtělení **je zrovna v proudu**. (fic)

V příkladu 20 lze průběhové perifrázi přisoudit alespoň tři významy. Význam aktuální, tj. že se děj odehrává v čase promluvy, význam inminentní, jelikož sloveso *s'accomplir* vyjadřuje momentální děj, dále lze mluvit i o modálním významu, jelikož celá věta je metaforou a lze tedy v tomto případě mluvit o subjektivním vyjádření autora.

Navíc, v určitých případech, je spíše na interpretaci čtenáře, k jakému z významů průběhové perifráze se přikloní. To vysvětluje, proč se v kvantitativní části výzkumu věnujeme pouze tendencím, které z naší analýzy vzorků výskytů vycházejí. Tyto tendence tedy nelze považovat za obecně platná tvrzení, jde pouze o tendence v použití průběhové perifráze a jejich českých protějšků v beletristických a žurnalistických textech, které ani v rámci těchto textů nemusí platit vždy. Z analýz jiných typů textů by navíc mohly vycházet tendence odlišné.

Během analýz tvarů pomocného slovesa *être* (viz Grafy 2 a 3 v části 3.2.1) a typů sloves v infinitivu, které do konstrukce vstupují (viz Tabulka 8 v části 3.2.1) jsme nevycházeli pouze ze 150 vzorků výskytů v beletrii a 150 vzorků výskytů v žurnalistických textech, jelikož takto získaná data by byla příliš omezená, a tedy potenciálně zkreslená. V případě tvarů pomocného slovesa *être* jsme tedy vycházeli z celého subkorpusu *fiction*, ve kterém se průběhová perifráze nachází (508 výskytů), a z celého subkorpusu *journalism* (591 výskytů). V případě typů sloves v infinitivu vstupujících do konstrukce jsme vyhledávání omezili pouze na tvar perifráze bez vložených pozic, jelikož vložené pozice by zkreslovaly frekvenční seznamy v korpusovém manažeru *KonText*. Ale vzhledem k tomu, že většinu výskytů tvoří právě konstrukce bez vložených pozic, lze tento soubor považovat za reprezentativní. V tomto konkrétním případě jsme tedy do subkorpusu *fiction* i *journalism* zadávali následující dotaz:

```
[lemma="être"] [word="en"] [word="train"] [lemma="de"] [tag="VER:infi"]
```

V Tabulce 8 tedy pracujeme s 351 výskytů průběhové perifráze bez vložených pozic v beletrii a s 440 výskytů perifráze v žurnalistických textech.

Co se týče analýzy českých protějšků průběhové perifráze (viz Tabulka 9 v části 3.2.2), zkratka *transl* znamená, že je francouzská konstrukce česky překládána speciálním překladatelským postupem (viz příklad 21), který nelze využít pro kontrastivní výzkum, jenž je předmětem této práce. V žurnalistických textech ve dvou případech nebylo možné český

protějšek analyzovat, jelikož část, ve které se český ekvivalent pravděpodobně nacházel, subkorporus nezobrazoval ani po ručním rozšíření kontextu.

- (21) Non, c'est ma collègue, finit-elle par lâcher en lui indiquant Super Josy qui **était en train de compter** ses varices. – „Ne, to byla tahle, moje kolegyně,“ chytla se poslední záchrany a ukázala na Super Josy, jejíž mohutná postava ho rázem odradila. (fic)

V tomto případě překladatel větu, ve které se vyskytuje průběhová perifráze, vypouští. V Tabulce 9 jsme tedy takový příklad a jemu podobné označili zkratkou *transl*, z analýzy jsme ale tyto příklady nevyřazovali, jelikož příklad se dá stále analyzovat na základě dalších výše zmíněných kategorií (konkrétně v tomto příkladě můžeme určit *tvar pomocného slovesa* – zde v imperfektu, *typ slovesa v infinitivu vstupujícího do konstrukce* – zde sloveso *compter*, tedy sloveso dějové, *typ použití perifráze* – zde narativní).

3.2 Kvantitativní analýza

V této části výzkumu se pokusíme, jak již bylo řečeno, shrnout výsledky analýzy slovesných tvarů pomocného slovesa *être* v celých subkorpusech, výsledky analýzy subkorporů bez vložených pozic pro typy sloves v infinitivu a výsledky analýzy reprezentativního vzorku 150 výskytů perifráze *être en train de + inf* v beletristických textech a 150 výskytů v textech žurnalistických. Z těchto analýz nám vychází pro jednotlivé typy textů určité tendence v dominantních typech použití konstrukce, jinak řečeno v jejích dominantních významech, dále z těchto analýz vychází také určité tendence v českých protějšcích perifráze. Ze všech tří analýz vyplývají určité rozdíly mezi beletristickými a žurnalistickými typy textů. Na tyto tendence v jednotlivých typech textů a rozdíly mezi nimi se nyní zaměříme.

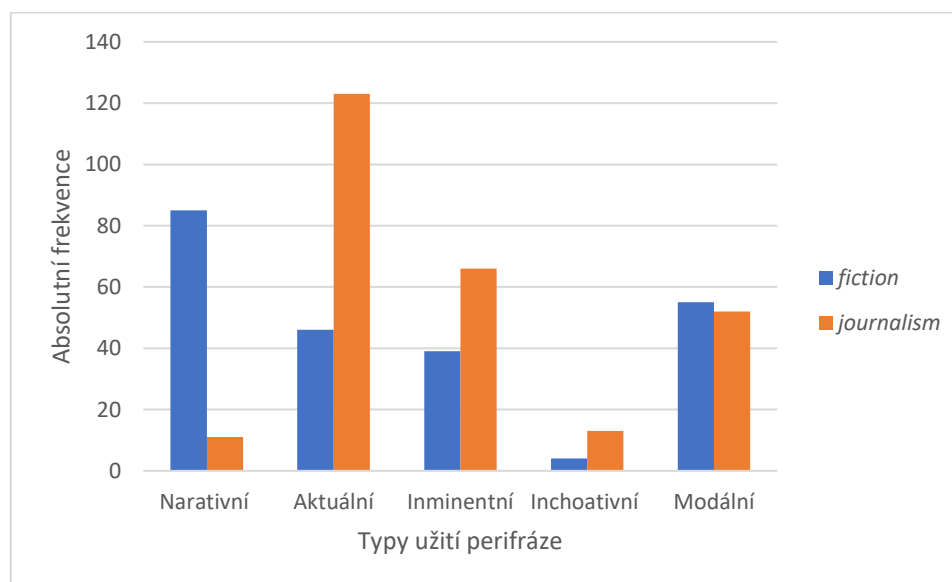
3.2.1 Tendence v dominantních významech perifráze *être en train de + inf*

Jelikož se v kvantitativní analýze hodláme věnovat tendencím v dominantních typech užití perifráze v beletristických a žurnalistických textech a v analýze kvalitativní zase typologii významů konstrukce *être en train de + inf*, je vhodné nejprve představit frekvenční tabulku a graf, které budou shrnovat zastoupení různých typů použití průběhové perifráze zvlášť v beletrii a zvlášť v žurnalistických textech. Tato frekvenční tabulka a graf vychází z analyzovaných

vzorků 150 výskytů konstrukce pro každý typ textů zvlášť. Tabulka 5 a Graf 3 shrnují zastoupení různých typů použití perifráze, ze kterých lze vyčíst tendence dominantních typů užití perifráze v jednotlivých textech, které uvádíme níže a doplňuje i další, méně frekventované typy použití. Připomínáme, že ve velké části případů perifrázi v konkrétním kontextu připisujeme více než jeden význam, z toho důvodu hodnoty v Grafu 3 uvádíme v absolutních číslech výskytu. Z tohoto důvodu se také procenta v Tabulce 5 překrývají, procenta tedy popisují procentuální míru zastoupení jednoho významu konstrukce ve 150 výskytech.

Typy použití		Narativní	Aktuální	Inminentní	Inchoativní	Modální
fiction	abs. frekvence	85	46	39	4	55
	procentuálně	57%	31%	26%	3%	37%
journalism	abs. frekvence	11	123	66	13	52
	procentuálně	7%	82%	44%	9%	35%

Tabulka 5. Zastoupení typů užití perifráze être en train de + inf v obou typech textů

Graf 1. Zastoupení typů užití perifráze être en train de + inf v obou typech textů v absolutních číslech

V Tabulce 5 a Grafu 1 můžeme pozorovat rozdíly v zastoupení jednotlivých typů užití průběžové perifráze être en train de + inf v závislosti na typu textu. Na první pohled lze konstatovat, že modální použití konstrukce se v obou typech textů téměř shoduje (55 výskytů v beletrii a 52 v žurnalistických textech). Jasně určení modálního významu konstrukce je ale,

jak konkrétně ukazujeme v části 3.3.4, problematické a subjektivní, tento význam tedy chápeme spíše jako okrajový. Největší rozdíly mezi typy textů se jeví v narativním a aktuálním typu použití (50% rozdíl v narativním typu užití a 51% v aktuálním typu užití). Inminentní typ použití v naší analýze vyšel o 18 % frekventovanější v žurnalistických textech, kde vyšel i inchoativní význam o 6 % častější než v textech beletristických.

Nyní se práce zaměří na tendence v dominantních typech užití konstrukce *être en train de + inf* v beletrii a publicistických textech zvláště.

Během analýzy 150 výskytů průběhové perifráze v beletristických textech byl narativní význam vyhodnocen jako dominantní (konkrétně v 85 případech ze 150). Toto zjištění tedy potvrzuje část hypotézy stanovenou v části 2.8.2, podle které se v beletrii bude vyskytovat nejčastěji narativní význam konstrukce. Vyprávěcí význam perifráze v beletrii je jednoznačnější než aktuální význam u textů žurnalistických (viz Tabulky 6 a 7). Ve 39 případech z 85 jsme vyhodnotili narativní typ použití perifráze jako samostatný, bez kombinace s dalšími typy použití. Na příkladech 21 a 22 tento typ použití dokládáme. Podrobně tyto dva příklady analyzujeme v kvalitativní části 3.3.3.

- (22) Quand je l'ai rencontré dans l'escalier, Salamano **était en train d'insulter** son chien. – Když jsem je potkal na schodišti, Salamano **právě** psovi **spílal**. (fic)
- (23) Tarrou semblait n'avoir pas bougé de place, mais ses lèvres, blanchies par la fièvre, disaient la lutte qu'il **était en train de soutenir**. – Zdálo se, že Tarrou se nepohnul z místa, ale jeho rty, vybledlé horečkou, prozrazovaly, že **podstupuje** velký zápas. (fic)

V 26 případech z 85 kromě narativní funkce perifráze ještě navíc vykazuje funkci modální (viz příklad 47 v části 3.3.4), v 18 případech imminentní a ve dvou případech funkci inchoativní (viz příklad 41 v části 3.3.2). Narativní funkci perifráze ve vzorku beletristických textů a její kombinaci s dalšími typy použití shrneme v Tabulce 6.

narativní význam perifráze	samostatně	s modálním významem	s inminentním významem	s inchoativním významem
frekvence (85 výskytů celkem)	39	26	18	2
procentuálně	46%	31%	21%	2%

Tabulka 6. Přehled výskytů narativního významu perifráze *être en train de + inf* v beletristických textech

Jako druhý nejdominantnější typ použití průběhové perifráze v beletrii se nám z naší analýzy jeví modální typ použití – hodnotíme ho jako zcela zřejmý v 55 případech ze vzorku výskytů. Nicméně podle našeho názoru modální typ použití konstrukce převážně závisí na subjektivní interpretaci každého čtenáře a jednoznačně určit neexistenci modálního významu v konstrukci *être en train de + inf* v podstatě nelze. Jelikož užití průběhové perifráze ve francouzském jazyce není povinné, téměř pokaždé lze říci, že autor subjektivně dává důraz na proces, který je vyjádřen průběhovou konstrukcí (viz část 3.3.4). V tomto případě se ale zaměřujeme na dominantní funkce perifráze v beletristických textech. V 55 případech ze 150 je pro nás modální použití perifráze hlavní nebo jednou z hlavních funkcí perifráze (viz příklad 47 v části 3.3.4). V jiných případech se modální význam perifráze může také objevovat, jiné významy jsou ale podle nás v těchto případech dominantnější a během analýzy vzorků jsme je tedy mezi modální významy nezapočítávali (viz příklady 21, 22 a 44 v části 3.3.3).

Co se týče žurnalistických textů, z analýz 150 vzorků výskytů perifráze vychází, že v žurnalistických textech je dominantním typem použití konstrukce *être en train de + inf* aktuálnost. Význam aktuálnosti se v těchto textech objevuje v celkem 123 případech ze 150 (viz Tabulka 5). To vzhledem k zaměření žurnalistických textů, které se z velké části snaží podat co nejaktuálnější informace, není nijak překvapujícím zjištěním. Pomocí perifráze *être en train de + inf* autoři článků naznačují, že je děj nebo stav, o kterém informují, aktuální. Toto zjištění tedy potvrzuje druhou část hypotézy, kterou jsme si stanovili v části 2.8.2, tedy že v žurnalistických textech bude dominantním významem perifráze význam aktuální. Jako příklad čistě aktuálního typu použití perifráze v žurnalistickém textu uvádíme následující větu i s jejím českým protějškem:

- (24) Washington, Berlin et Paris **sont en train de négocier** des accords pour éviter ces actes d'espionnage mutuels. – Washington, Berlín a Paříž **jednají v současné době**¹³ o dohodách, které by vzájemné špionáži zabránily. (journ)

Nicméně většinou v žurnalistických textech aktuální význam průběhové perifráze není samostatný. Pouze v 21 případech ze 123, ve kterých jsme vyhodnotili, že má průběhová perifráze aktuální význam, je tento význam jediný, který (podle nás) perifráze vyjadřuje (viz příklad 24). Nejčastěji se v kontextu perifráze vyskytuje kromě aktuálního ještě v imminentním významu (55 případů ze 123, viz příklad 25), dále ve významu modálním (38 případů, viz příklad 32 v části 3.2.1.1). V osmi případech se aktuálnost pojí také s inchoativním významem (viz příklad 42 v části 3.3.2). Pro větší přehlednost tyto údaje shrnujeme v Tabulce 7.

aktuální význam perifráze	samostatně	s imminentním významem	s modálním významem	s inchoativním významem
frekvence (123 výskytů celkem)	21	55	38	8
procentuálně	17%	45%	31%	7%

Tabulka 7. Přehled výskytů aktuálního významu perifráze être en train de + inf v žurnalistických textech

- (25) La Grèce, elle, **est en train de perdre** sa souveraineté et de remettre, à cause de ses propres erreurs et sous la pression, sa politique budgétaire dans des mains étrangères (...). – Řecko naproti tomu o svou suverenitu **přichází** a rozpočtovou politiku předává - jednak vlastní chybou, jednak protože je pod nátlakem - do cizích rukou (...). (journ)

Na příkladu 25 ukazujeme vícevýznamové užití konstrukce être en train de + inf. V tomto případě lze soudit, že perifráze se vyskytuje ve významu aktuálním (děje se to právě teď), dále imminentním (*perdre* je sloveso vyjadřující změnu stavu, pomocí průběhové perifráze tedy popisujeme spíše fázi, která bezprostředně této změně stavu předchází) a bylo by možné

¹³ V příkladu 24 můžeme vidět, že překladatel užívá českého ekvivalentu *v současné době*, v kombinaci se slovesným tvarem nedokonavého slovesného vidu, čímž explicituje aktuálnost informace. Toto příslovečné určení řadíme v části 3.2.2, zabývající se českými ekvivalenty konstrukce, do kategorie *jiný výraz blízky významem adverbium NYNÍ*.

zde hovořit i o významu modálním (ze zdůraznění pomocí zájmena *elle* lze usuzovat, že autor dává důraz na podmět slovesa *perdre*).¹⁴

Druhým nejčastějším typem použití průběhové perifráze v žurnalistických textech je použití imminentní (v 66 případech ze 150, viz Tabulka 5). Tento význam perifráze ovšem podle našeho názoru nikdy není jediným významem průběhové perifráze. Jak jsme již uváděli, v 55 případech, tedy téměř v naprosté většině případů, se vyskytuje v kombinaci s významem aktuálním. Vždy když autor článku zdůrazňuje imminentní proces děje, zároveň mluví o ději, který se děje právě teď (viz příklad 40 v části 3.3.2), případně se odehrál v minulosti, případně je v textu vyjádřena subjektivita a průběhová perifráze má i význam modální (viz příklad 48 v části 3.3.4). Frekventovaný imminentní význam perifráze vysvětluje fakt, že do perifráze *être en train de + inf* v žurnalistických textech poměrně často (konkrétně právě v 64 případech ze 150) vstupují slovesa vyjadřující změnu stavu, bodovou, momentální změnu (viz Tabulka 8, popisující lexikální obsazení konstrukce).¹⁵ Konstrukce ve spojení s těmito slovesy nabývá právě imminentního významu, jak dokazuje příklad 25. Nejfrekventovanější slovesa, která vstupují do průběhové perifráze v žurnalistických textech v rámci všech výskytů bez vložených pozic (a ne pouze v rámci 150 vzorků) si ještě konkrétně ukážeme v Tabulce 8.

V této části jsme potvrdili jednu z hypotéz, které jsme si stanovili v části teoretické – tedy že v beletristických textech má perifráze *être en train de + inf* primárně narativní význam, zatímco v textech žurnalistických je její význam primárně aktuální. Je však třeba upřesnit, že tyto dva dominantní významy se velmi často kombinují s významy dalšími (a to s imminentním, inchoativním nebo modálním významem, viz Tabulky 6 a 7). Nikdy se v námi analyzovaných vzorcích ale nevyskytovala kombinace aktuálního a narativního významu.

Tyto tendence může potencionálně potvrzovat frekvenční Tabulka 8, která se zabývá lexikálním obsazením konstrukce, tj. slovesy v infinitivu, jež vstupují do perifráze v obou zkoumaných typech textů. Tabulka 8 zobrazuje konkrétně 20 nejfrekventovanějších sloves zvlášť v subkorpusu *fiction* a zvlášť v *journalism*. Připomínáme, že Tabulka 8 v těchto případech nepracuje s daty, které vychází ze vzorků 150 výskytů, ale s daty vycházejícími ze všech výskytů průběhové perifráze bez vložených pozic v narativních a žurnalistických textech

¹⁴ Aby se nám nepřekrývala procenta a tabulka byla přehlednější, uvádíme v Tabulce 7 pouze dva podle nás nejsilnější významy perifráze v daném kontextu, tzn. aktuální význam + jeden další. Modální význam v příkladu 25 tedy v tabulce zaznamenán není, jelikož nám přijde význam imminentní a aktuální silnější. Modální význam hodnotíme jako nejméně výrazný také kvůli jeho problematičnosti, kterou uvádíme v části 3.3.4.

¹⁵ Například nejfrekventovanějším slovesem, které do konstrukce vstupuje celkem 11krát ze 150 vzorků, je sloveso *changer*.

(viz kapitola 3.1). Pracujeme s 351 výskyty perifráze v beletristických textech a 440 výskyty perifráze v textech publicistických, srovnávané subkorporusy tedy nejsou tentokrát stejně velké, subkorporus *journalism* je o 89 výskytů větší.

pořadí	Abs. frekvence (celkem 351)		Abs. frekvence (celkem 440)	
	<i>fiction</i>		<i>journalism</i>	
1	Faire (a)	33	Changer (zs)	37
2	Mourir (zs)	21	Devenir (zs)	33
3	Vivre (s)	12	Perdre (zs)	25
4	Devenir (zs)	10	Faire (a)	21
5	Naître (zs)	5	Prendre (zs)	14
6	Préparer (acc.)	5	Mettre (a)/(zs)	12
7	Finir (zs)	5	Disparaître (zs)	10
8	Parler (a)	5	Créer (acc.)	10
9	Penser (s)	5	Construire (acc.)	8
10	Boire (a)	4	Négocier (a)	7
11	Monter (a)	4	Etre (s)	6
12	Construire (acc.)	4	Mourir (zs)	6
13	Fondre (a)/(zs)	4	Transformer (zs)	5
14	Travailler (a)	4	Evoluer (acc.)	5
15	Dire (a)	4	Emerger (zs)	5
16	Gagner (a)/(zs)	4	Sortir (zs)	5
17	Découvrir (zs)	3	Découvrir (zs)	5
18	Raconter (a)	3	Echouer (zs)	4
19	Rédiger (acc.)	3	Vivre (s)	4
20	Jouer (a)	3	Tourner (zs)	4

Tabulka 8. Lexikální obsazení perifráze être en train de + inf v obou typech textů¹⁶

Tabulka 8 naznačuje určité shodné tendence v lexikálním obsazení průběhové perifráze mezi beletristickými a žurnalistickými texty. Mezi 20 nejfrekventovanějšími slovesy v infinitivu v obou typech textů najdeme 5 shodných sloves, která mají však rozdílnou frekvenci. Nejpoužívanější slovesný infinitiv v průběhové konstrukci v beletristických textech (konkr. 33 výskytů), sloveso *faire*, se poměrně často vyskytuje také v textech žurnalistických (21 výskytů). Pětkrát z 33 výskytů se v beletrii vyskytuje jako sloveso polopomocné (*faire cuire qqch; faire germer qqch en qqn; faire passer qqn; faire construire qqch; faire signer qqch*), v žurnalistických textech je polopomocným slovesem, tedy slovesem, které nemá již svůj

¹⁶ V Tabulce 8 používáme následující zkratky pro popis typů sloves: (a) = aktivita, (s) = stavové sloveso, (zs) = změna stavu, (acc.) = *accomplishment* podle Vendlerovy teorie slovesných tříd, slovesa patřící do třídy *accomplishment* vyjadřují průběh, který je ale časově ohraničen, sloveso svým významem obsahuje i konečnou hranici děje (Nübler et al., 2017). Slovesa, u kterých se vyskytují zkratky dvě, mohou být chápána oběma způsoby a záleží na jejich konkrétním kontextu.

původní význam, ve 4 případech z celkových 21 (*faire voter qqch; faire vaciller qqch; faire bouger qqch; faire naître qqch*). Druhé nejfrekventovanější sloveso v beletrii (*mourir*, 21 výskytů), se v žurnalistických textech vyskytuje 6krát. Naopak druhé nejčastěji vyskytované sloveso v publicistice (*devenir*, 33 výskytů) je v subkorpusu fiction čtvrté nejpoužívanější (10 výskytů). Třetím nejfrekventovanějším slovesem v našem vzorku beletristických textů je sloveso *vivre*, které se v žurnalistických textech vyskytuje ve 4 případech. Sloveso *découvrir* se vyskytuje v obou textech podobně (3 výskyty v beletrii a 5 v žurnalistice).

Dále lze na základě Tabulky 8 konstatovat, že se v obou typech textů poměrně často vyskytují slovesa změny stavu (7krát v beletrii a 13krát v publicistice). V každém typu textů jsou to ale slovesa rozdílná (pouze slovesa *découvrir* a *devenir* jsou v obou subkorpusech).

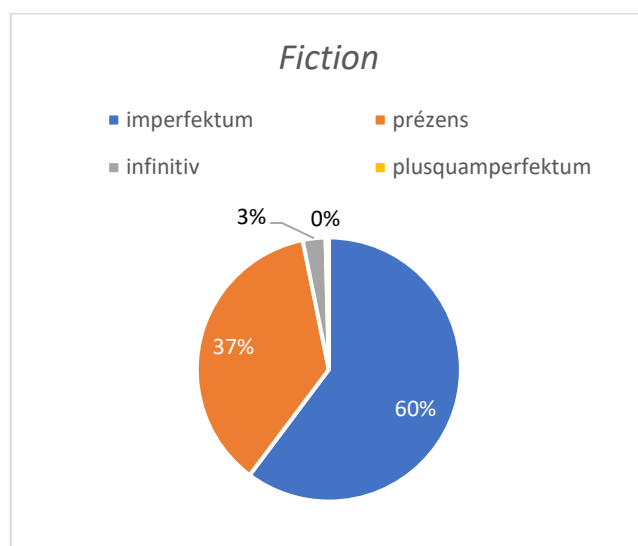
V beletristických textech se také více vyskytují slovesa mluvení (*parler, dire, raconter*), zatímco v textech publicistických jsou více frekventovaná slovesa abstraktní (*vivre, évoluer, transformer, devenir*) a pomocné *être*. *Être* se ve všech 5 případech vyskytuje v pasivní konstrukci (viz příklad 26).

- (26) Les frontières entre les différents périmètres **sont en train d' être gommées**. – Hranice mezi rozličnými obvody **se stávají stále méně zřetelnými**. (journal)

Z Tabulky 8 dále vyplývá, že zatímco v beletrii se mezi 20 nejfrekventovanějšími slovesy nejčastěji nachází slovesa popisující aktivity (10krát), v žurnalistických textech jsou to slovesa vyjadřující změnu stavu (13krát). V beletrii se často používají dějová slovesa (zde konkr. *faire, parler, boire, monter, travailler, fondre, dire, gagner, jouer*). V žurnalistice se pojednává o nejnovějších událostech a zároveň se texty často snaží čtenáře zaujmout. Častěji se zde tedy vyskytují slovesa popisující změnu stavu, která svým významem mohou vyjadřovat, že se v současné době něco mění oproti předešlému stavu, a tím pádem pomáhají upoutat čtenářovu pozornost (zde konkr. *changer, devenir, prendre, mettre, disparaître, mourir, transformer, émerger, sortir, découvrir, échouer, tourner*). Jedná se ale opět pouze o tendence v lexikálním obsazení v obou typech textů, jelikož, jak můžeme vidět, slovesa změny stavu se nacházejí i v beletristických textech, a naopak dějová slovesa se mohou vyskytovat v textech žurnalistických. Častější výskyt sloves popisujících změnu stavu v žurnalistických textech může vysvětlovat druhý nejčastější význam průběhové perifráze v těchto textech, o kterém jsme pojednávali výše. Jde o funkci inminentní, pojící se právě se slovesy popisujícími momentální změnu stavu.

3.2.1.1 Tvary pomocného slovesa *être*

V této kapitole rozebereme tendence ve tvarech pomocného slovesa *être* v beletrii a v žurnalistických textech. Grafy 2 a 3 se zabývají slovesnými tvary pomocného slovesa *être* pro každý typ textů zvlášť a uvádíme je v procentuálním zastoupení. V rámci této analýzy jsme vycházeli z celých subkorpusů *fiction* a *journalism*.

Graf 2: Slovesné tvary pomocného slovesa *être* v beletristických textech

Co se týče slovesných tvarů pomocného slovesa konstrukce, v beletristických textech jsme vycházeli ze subkorpusu tvořeného z 508 výskytů průběhové perifráze. Ten jsme následně omezili pouze na slovesné tvary indikativu¹⁷, čímž jsme získali subkorpus o 503 výskytech. V tomto materiálu se průběhová perifráze vyskytovala 303krát v imperfektu (viz příklad 22 a 23 v části 3.2.1), 184krát v přítomném (viz příklad 27), 14krát v infinitivu (viz příklad 28) a 2krát v plusquamperfektu (viz příklad 29). Taková míra zastoupení imperfekta a přítomného, jako dvou nejpoužívanějších slovesných tvarů v konstrukci *être en train de + inf* v beletristických textech, koresponduje se základními významy konstrukce, které jsme uvedli v teoretické části 2.5.2.2. Narativní funkce, která je nejzastoupenější funkcí perifráze *être en train de + inf* v beletristických textech, popisuje neohraničený děj, který probíhal v minulosti. Pomocné sloveso v imperfektu je tedy pro tento typ použití nejvhodnější. Není ale jediným slovesným tvarem *être*, ve kterém se narativní význam perifráze vyskytuje. Dalším slovesným tvarem

¹⁷ Výzkum omezuje na slovesné tvary v indikativu z důvodu rozsahu práce. Dokládáme příklad užití průběhové perifráze v konjunktivu přítomném (příklad 1) a v kondicionálu přítomném (příklad 2).

- (1) J'avais peur que tu **sois en train d'acheter** un cheval, dit-elle. – „Bála jsem se, že si **kupuješ** koně,“ řekla. (fic)
- (2) Vous **seriez en train de poireauter** au milieu d'une foule de pubeux de tous les pays du monde (...). – **Tvrkli byste** uprostřed davu lidí od reklamy ze všech koutů světa (...). (fic)

pomocného slovesa v perifrázi *être en train de + inf* s narativním významem může být také logicky přítel vyprávěcí, což může dokládat i poměrně vysoké zastoupení přítelntního tvaru v subkorpusu *fiction* (viz Graf 2). Netvrdíme ale, že veškerý přítelntní tvar pomocného slovesa *être* v beletristických textech se pojí s narativním typem použití perifráze. Jak dokazují Tabulka 5 a Graf 1, v 46 případech ze 150 výskytů našeho beletristického vzorku se podle nás vyskytuje také význam aktuální. Aktuální význam perifráze se v beletristických textech vyskytuje převážně v přímé řeči, jak dokládá příklad 27.

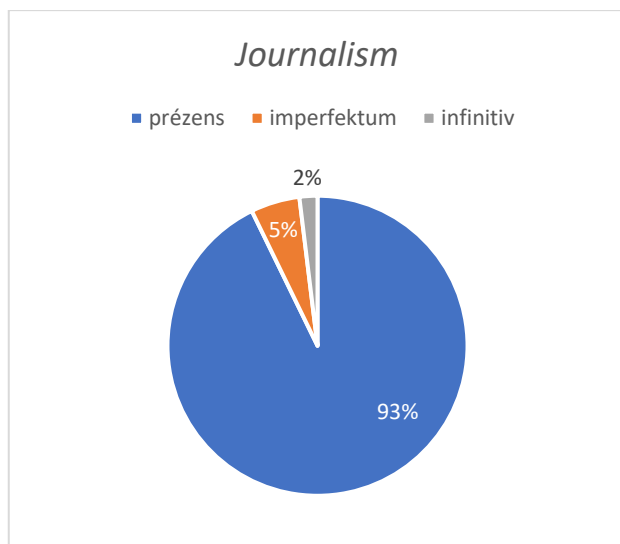
V příkladu 27 konkrétně můžeme vidět aktuální a modální funkci průběhové perifráze. Modální funkci přisuzujeme v tomto případě konstrukci proto, že vyjadřuje iritaci a nesoulad s běžným chodem věcí. Detailněji větu 27 budeme analyzovat v kvalitativní části 3.3.4.

- (27) Ce que tu **es en train de faire** à cette femme est impardonnable. – „To, co **právě děláš** té ženě, je neomluvitelné.“ (fic)
- (28) Il doit **être en train de faire** le fou quelque part. – Určitě někde **vyvádí** psí kusy. (fic)

Pomocné sloveso *être* se nachází v infinitivu v subkorpusu celkem 14krát. Z velké části je to z důvodu předcházejícího polopomocného slovesa (viz příklad 28).

- (29) (...) à ce moment, j'ai vu l'éclair du coup de revolver, et, juste au même moment, j'ai eu l'impression que mon coude gauche éclatait; mon bras est retombé le long de mon thorax: si je **n'avais pas été en train de m'arranger**, je prenais le pruneau dans les poumons. – (...) v tom okamžiku jsem viděl záblesk výstřelu z revolveru a přesně v téže chvíli jsem ucítil, že mi explodoval levý loket; paže mi klesla podél hrudníku; **kdybych se nebyl upravoval**, dostal jsem to do plic. (fic)

Jako neobvyklé slovesné tvary pomocného slovesa *être* se mohou jevit dva případy, kdy se v našem subkorpusu objevuje plusquamperfektum. V obou případech je plusquamperfektum užito v podmínkových větách, jak můžeme vidět na příkladu 29. Plusquamperfektum samo o sobě vyjadřuje děj ohraničený, perfektivní. Není ho tedy možné užít v kombinaci s průběhovou perifrází ve větě hlavní, ve větě vedlejší v rámci podmínkových vět je to ale možné (viz část 2.5.2.1). V případě 29 jde o hypotézu, která vyjadřuje děj, který se v minulosti mohl odehrávat (*ne pas être en train de s'arranger*), když se odehrával jiný, momentální děj (*coup de revolver*).

Graf 2: Slovesné tvary pomocného slovesa être v žurnalistických textech

Analýza slovesných tvarů pomocného slovesa *être* v 591 výskytech průběhové perifráze v žurnalistických textech také koresponduje se základními významy konstrukce (viz část 2.5.2.2). Po vyřazení 19 slovesných tvarů, které nebyly indikativní (*subjonctif présent* a *conditionnel présent*¹⁸), se v subkorpusu o 572 výskytech objevuje přítomný tvar 529krát (příklad 30), imperfektum 32krát (příklad 31) a infinitiv 11krát (příklad 32).

- (30) Selon l'OSPAR - une convention de coopération entre les pays de la mer du Nord - des armes chimiques **sont en train de rouiller** dans 31 endroits de la mer du Nord et de l'océan Atlantique avoisinant. – Podle OSPARu - smlouvy o spolupráci mezi zeměmi ležícími u Severního moře, je v Severním moři a přilehlých částech Atlantického oceánu 31 míst, kde **pomalou rezivějí**¹⁹ chemické zbraně. (journ)
- (31) La réaction initiale en Europe a été de croire soit que Poutine **était en train de bluffer**, soit qu'il était devenu fou. – Prvotní reakcí v Evropě bylo, že Putin buď **blafuje**, anebo se pomátl na rozum. (journ)
- (32) L'Europe pourrait **être en train de glisser** vers une nouvelle récession ; (...) – Evropa možná **sklouzává** zpátky do recese, (...) (journ)

Příklad 30 je dalším příkladem aktuálního typu užití konstrukce v žurnalistických textech. Ve větě 31 je perifráze užitá ve významu narativním, ve větě 32 pak ve významu

¹⁸ Příklad 3 uvádí užití perifráze v konjunktivu přítomném a příklad 4 v kondicionálu přítomném.

(3) Il semble que cela **soit en train de se changer**. – Nyní se zdá, že se i toto **mění**. (journ)

(4) Et le président Barack Obama a aussi exprimé des inquiétudes sur la Syrie qui « **serait en train de devenir** une enclave de l'extémisme (...) – A americký prezident Barack Obama nedávno vyjádřil obavy, že se Sýrie „**stane** enklávou extremismu (...) (journ)

¹⁹ Můžeme zde pozorovat, že autor zvolil jako český protějšek příslovce *pomalou*, které doplňuje tvar nedokonavého slovesného vidu. Toto adverbium řadíme v analýze českých protějšků (viz část 3.2.2) do kategorie *jiné adverbium nebo příslovečné určení*. Adverbium *pomalou* explicituje trvání průběhu děje.

modálním a aktuálním, kdy se vyjadřuje potenciálně možný proces, který se odehrává v době promluvy.

Jak jsme si ukázali, vysoká frekvence imperfektivního tvaru perifráze a poměrně vysoká frekvence prezentního tvaru perifráze v beletristických textech může vysvětlovat, proč jsou aktuální a narativní významy považovány za základní významy průběhové perifráze *être en train de + inf.* Stejně tak to ukazuje velmi dominantní frekvence prezentního tvaru perifráze v žurnalistických textech. Jelikož žurnalistické texty, jak jsme si ukázali v Tabulce 5 a Grafu 1, používají konstrukci převážně v aktuálním významu, to znamená pomocí konstrukce zdůrazňují, že se něco odehrává právě v době promluvy, je logické, že se v těchto textech perifráze vyskytuje v tak velké míře v prezentním tvaru. Stejně tak v beletrii, která užívá nejvíce konstrukci v narativním významu, zároveň ale poměrně často používá i aktuální význam perifráze (viz Tabulka 5 a Graf 1), odpovídají nejfrekventovanější tvary pomocného slovesa *être* těmto významům.

Dále analýzou slovesných tvarů pomocného slovesa *être* vyšlo najevo, že se základní význam konstrukce, tedy význam aktuální, vyskytuje pouze v prezentním slovesném tvaru. Narativní i modální význam vyjadřuje konstrukce v prezentu, imperfektu, infinitivu a v případě beletristických textů i plusquamperfektu. Inminentní a inchoativní význam perifráze se vyskytuje v prezentu a imperfektu.

Dále jsme pomocí Grafu 2 a 3 ukázali, že se v námi sestavených subkorpusech, na kterých jsme pozorovali slovesné tvary pomocného slovesa *être*, ani jednou nevyskytuje futurum. Teoreticky by to mohlo potvrzovat hypotézu De Wita a Patarda (2013, s. 9), kterou jsme uvedli v části 2.5.2.1, podle níž se průběhová perifráze nemůže vyskytovat v budoucím významu. Nicméně nelze z našich subkorpusek vytvářet závěry pro celý francouzský jazyk, nejsme tedy schopni v naší studii vyvrátit ani tvrzení Do-Hurinvilla (2007, s. 37), který průběhovou perifrází s jednoduchým futurem pojí.

3.2.2 Tendence v českých překladech průběhové perifráze *être en train de + inf*

		nedokonavý vid	dokonavý vid	adverbium PRÁVĚ	adverbium NYNÍ	Jiný výraz blízký významem adverbium PRÁVĚ	Jiný výraz blízký významem adverbium NYNÍ	jiné adverbium nebo příslovečné určení	fázové sloveso nebo komplexní predikát	transl	nepřeloženo
FICTION	frekvence (celkem 150)	134	7	38	0	22	5	5	12	6	0
	procentuálně	89%	5%	25%	0%	15%	3%	3%	8%	4%	0%
JOURNA.	frekvence (celkem 150)	135	9	7	6	1	8	7	5	7	2
	procentuálně	90%	6%	5%	4%	1%	5%	5%	3%	5%	1%

Tabulka 9. České protějšky konstrukce *être en train de + inf*

Tabulka 9 srovnává české protějšky průběhové perifráze v beletristických a žurnalistických textech. Tuto analýzu jsme prováděli na 150 vzorcích pro každý typ textů zvlášť. U každého protějšku je uvedena nejdříve absolutní frekvence výskytů protějšku ve vzorku, poté její procentuální vyjádření. Jednotlivá procenta se překrývají, jelikož adverbia i slovesné opisy se vždy pojí se slovesem v nedokonavém nebo dokonavém tvaru. V českých protějšcích v žurnalistických textech také může být patrný vliv překladu ze třetího jazyka, jelikož jsme nepracovali pouze s francouzskými originálními texty.

Z Tabulky 9 jasně vyplývá, že předpoklad, který jsme vyjádřili v části 2.8.2, že nečastějším českým protějškem konstrukce je nedokonavý vid, byl správný. Ve většině případů u obou typů textů čeština konstrukci *être en train de + inf* překládá slovesným tvarem s nedokonavým videm (134krát ze 150 výskytů konstrukce v beletrii a 135krát v publicistických textech). Mezi českými ekvivalenty konstrukce se ale v malé míře vyskytuje také slovesný vid dokonavý (konkrétně 7 výskytů dokonavého vidu v beletrii a 9 výskytů v žurnalistických textech, viz příklady 33, 34, 35 a 36). Nicméně významy průběhivosti a dokonavosti si odporují. Proto uvádíme u každého typu textů dva konkrétní příklady, kdy překladatel překládá průběhovou perifrázi dokonavě, a pokusíme se tento výskyt českého protějšku blíže analyzovat.

- (33) Colin **est en train de se ruiner**, ajouta-t-elle gaiement, pour faire rire Chloé. – "Colin **je na nejlepší cestě se zruinovat**," dodala vesele, aby Chloé rozesmála. (fic)
- (34) 40 humains et 700 millions de fourmis **sont en train de naître** sur Terre. – (...) **se na Zemi narodilo** 40 lidí a 700 milionů mravenců. (fic)
- (35) L'aéronautique civile **est en train de devenir** une industrie "mature", avec tous les inconvénients que cela suppose. – Civilní letectví **je na nejlepší cestě stát se** „zralým“ odvětvím se všemi nevýhodami, které z toho vyplývají. (journ)
- (36) En avril 2012, une information a couru sur les sites tchèques: les fonctionnaires de Bruxelles **sont en train de préparer** une nouvelle directive qui limitera la liberté des coiffeuses. – V dubnu loňského roku se po českých webech rozlétna informace, že bruselští úředníci **připravili** další směrnici a přistříhnou křídýlka kadeřnicím. (journ)

Věty 33 a 35 ukazují české protějšky vyjádřené slovesným tvarem v infinitivu s dokonavým videm, který je navíc doplněn komplexním predikátem *být na nejlepší cestě*. V těchto dvou případech má francouzská průběhová perifráze imminentní význam a český predikát *být*, doplněn o příslovečné určení *na nejlepší cestě*, je pro tento typ použití konstrukce vhodný, jelikož vyjadřuje fázi slovesa, která spěje ke změně stavu, tedy která se před touto změnou stavu (*zruinovat; stát se*) odehrává. Dokonavé sloveso v infinitivu je tedy díky kombinaci s komplexním predikátem *být na nejlepší cestě* vhodným ekvivalentem této změny stavu.²⁰

Příklady 34 a 36 zobrazují případy, kdy překladatel volí jako český protějšek perifráze samostatný dokonavý slovesný tvar, čímž v obou případech dochází k posunu významu. V případě věty 36 jde o přeložení francouzské perifráze v přítomnosti historického českým slovesem v minulém čase a dokonavém slovesném tvaru. Tento překlad pomocí dokonavého vidu mění úhel pohledu, ze kterého se čtenář na situaci dívá. Zatímco ve francouzské verzi průběhová perifráze vyjadřuje děj, který je v procesu (tedy že bruselští úředníci připravovali směrnici), dokonavý vid se na sloveso dívá „zvenku“ jako na proces, který se již odehrál. V případě věty 34 bylo nutné si pro správné pochopení významu perifráze rozšířit kontext. Věta 34 se nachází pravděpodobně v prologu díla a předchází jí tento úsek: *Pendant les quelques secondes qui vont vous être nécessaires pour lire ces 4 lignes*. Tuto větu překladatel překládá následovně: *Během několika vteřin, které jste potřebovali k přečtení těchto řádek*.²¹

²⁰ Tyto dva české protějšky jsme během naší analýzy zařadili do kategorie *dokonavý vid a fázové sloveso nebo komplexní predikát* (do *fázové sloveso nebo komplexní predikát* řadíme konkrétně *být na nejlepší cestě*).

²¹ Také v tomto překladu lze pozorovat změnu perspektivy. Zatímco v původním textu autor užívá blízkou budoucnost (*qui vont vous être nécessaires*), překladatel používá minulý čas (*které jste potřebovali*).

Díky tomuto rozšíření kontextu si můžeme být jisti, že význam francouzské průběhové perifráze v příkladu 34 je aktuální a iminentní. Překladatel ale tuto část zasazuje do času minulého, čímž děj ztrácí na aktuálnosti, která čtenáře více vtáhne do děje. Český ekvivalent v dokonavém slovesném tvaru a minulém čase se nám proto zdá nevhodný, jelikož mění perspektivu, ze které je na proces nahlíženo a zároveň sloveso ztrácí na průběhovosti.

Jak jsme si tedy ukázali na příkladech 33 a 35, když čeština užívá dokonavé sloveso v infinitivu v kombinaci s komplexním predikátem *být na nejlepší cestě*, je podle nás dokonavý tvar slovesa vhodný. V jednom případě v beletrii a 1krát i v žurnalistice se infinitiv v dokonavém vidu pojí se slovesem *pokoušet se*, které, zdá se nám, má podobný význam jako *být na nejlepší cestě* v tom smyslu, že vyjadřuje směřování k určitému cíli. V jiných případech ale dokonavé sloveso mění perspektivu, ze které je na děj nahlíženo, a děj tím ztrácí na průběhovosti, kterou mu perifráze *être en train de + inf* propůjčuje. Ve většině případů, kdy překladatel užívá dokonavého slovesného tvaru pro český ekvivalent konstrukce (konkrétně v 5 případech z 6 u beletrie a v 7 případech z 9 u žurnalistických textů) se jedná o iminentní typ použití francouzské průběhové konstrukce. Překladatelé se tedy při překládání tohoto významu konstrukce občas uchylují k dokonavému tvaru slovesa, čímž ale podle nás, pokud je tento slovesný tvar užit samostatně, dochází k posunu významu, a průběhovost se tak v českých ekvivalentech ztrácí. V kombinaci dokonavého slovesného tvaru v infinitivu s jiným predikátem jsou právě tyto predikáty nositelem průběhového významu.

Jedinými českými protějšky průběhové konstrukce, které v obou typech textů stojí samostatně bez kombinace s dalšími výrazy, jsou morfologické prostředky, tedy slovesné tvary dokonavého či nedokonavého vidu. V beletristických textech je to konkrétně 46 % všech výskytů nedokonavého vidu a 14 % všech výskytů vidu dokonavého. V žurnalistických textech je to 76 % všech výskytů nedokonavého vidu a 56 % všech výskytů vidu dokonavého. To ukazuje, že v žurnalistických textech se morfologické prostředky vyjádření průběhu méně často kombinují s dalšími lexikálními prostředky, které průběhovost explicitují. Přitom samotný nedokonavý slovesný tvar nevyjadřuje průběhovost explicitně (viz např. příklad 29, 31 a 32) a samotný dokonavý tvar, jak jsme ukázali na příkladech 34 a 36, způsobuje významový posun od průběhovosti k dokonavosti.

Při porovnávání českých ekvivalentů v subkorpusu *fiction a journalism* v Tabulce 9 je dále evidentní další rozdíl mezi těmito texty. Beletrie oproti žurnalistickým textům mnohem více užívá adverbia *právě* či jeho další synonymní výrazy (18krát *zrovna*, 3krát *v tu chvíli*,

1krát *akorát*). Ta se ve všech případech pojí s nedokonavým slovesným videm. Jelikož v beletrii se většinou nemluví o dějích, které probíhají právě teď, tj. z hlediska promluvy vypravěče, ale vypravuje se spíše o dějích, které již proběhly, užívá překladatel spíše adverbium *právě* nebo jeho ekvivalenty (spíše než adverbium *nyní* a jeho ekvivalenty, odkazující na aktuálnost procesu). Tímto lexikálním prostředkem autor zdůrazňuje, že v době, o které hovoří, byl nějaký děj v procesu (viz příklad 20 v části 3.1, 22 v části 3.2.1 a 27 v části 3.2.1.1). Oproti tomu žurnalistické texty více používají adverbium *nyní* či jeho synonymní výrazy (5krát *ted'*, 2krát *v současné době* a jednou *momentálně*), což opět lze vysvětlit tím, že tyto texty z velké části pojednávají o tom, co se děje právě teď. Jelikož využívají mnohem více aktuálního významu perifráze, překladatel užívá více adverbií, která tuto aktuálnost děje zdůrazní (viz příklad 24 v části 3.2.1).

Co se týče zastoupení adverbia *právě* v překladech různých významů konstrukce *être en train de + inf*, v beletrii (dohromady 38 výskytů adverbia *právě* v českých protějšcích, viz Tabulka 9) se tento český protějšek vyskytoval 23krát v překladech narativního významu konstrukce (viz příklad 22 v části 3.2.1), 13krát v překladech aktuálního významu konstrukce (viz příklad 27 v části 3.2.1.1) a 2krát při překladu modálního významu (viz příklad 45 v části 3.3.4). Adverbium *nyní* (dohromady 6 výskytů v českých protějšcích v publicistických textech, viz Tabulka 9) se vyskytovalo vždy v aktuálním významu.

3.3 Kvalitativní analýza

V kvantitativní části jsme shrnuli tendence v zastoupení významů perifráze *être en train de + inf* v beletristických a žurnalistických textech, tendence v českých protějšcích této perifráze a frekvenční zastoupení významů perifráze pro jednotlivé texty. V mnoha případech jsme ukázali problematičnost určování významů konstrukce. Ve většině případů se totiž jednotlivé významy v rámci jednoho kontextu překrývají, hranice mezi jednotlivými významy nejsou často příliš jasné, velmi často také záleží na čtenáři, jak si danou perifrázi v kontextu interpretuje. Žádný význam perifráze není v textech vyjádřen pokaždé stejným způsobem, pomocí vždy stejných lexikálních či morfologických prostředků. V mnoha případech je navíc nutné znát širší kontext věty (viz příklad 22 a 34), ve které se průběhová perifráze nachází, případně také autorský styl autora textu, aby se její význam mohl určit. Všechny tyto faktory naznačují, že je velmi obtížné pokoušet se sestavit jednoznačnou a všeobecnou typologii významů průběhové konstrukce *être en train de + inf*. Pokusíme se nicméně vyjít z porovnání empiricky získaných dat z korpusového materiálu s tabulkou typologie významů perifráze tak, jak jsme ji stanovili v části 2.8.1 z údajů získaných z odborné literatury. Na základě tohoto srovnání v kvalitativní části uvedeme, zanalyzujeme a doložíme prototypickými příklady z obou typů textů 4 hlavní významy, které průběhová perifráze *être en train de + inf* v námi analyzovaných datech vyjadřuje. Jednotlivé námi uváděné významy řadíme podle frekvenčního zastoupení významů v beletristických a žurnalistických textech, jak ho uvádí Graf 1 a Tabulka 5.

3.3.1 Aktuální význam

V gramatických publikacích je aktuální význam průběhové perifráze *être en train de + inf* uváděn často jako význam jediný. Tabulka 5 a Graf 3 ale ukazují, že tento význam je dominantní jen v žurnalistických textech, zatímco v beletrii dominuje význam narativní. Jak jsme již uváděli v teoretické části 2.5.3, průběhová konstrukce zobrazuje evidentněji než samotný prézens v indikativu, že se něco odehrává v době promluvy. Uvedeme si nyní prototypické příklady použití konstrukce *être en train de + inf* v aktuálním významu v beletristických textech (příklad 37) a v textech žurnalistických (příklad 38). V případě žurnalistických textů jsme již také uváděli příklad 24, v beletrii zase příklad 27.

- (37) Je l'ai prêt     mon copain, il **est en train de le lire**. – P jčila jsem ji svému p iteli, **zrovna ji  te**. (fic)

- (38) Le Royaume-Uni et les Etats-Unis **sont en train de planifier** une série d'attaques aux missiles de croisière contre des cibles gouvernementales en Syrie „dans les jours qui viennent“ (...) – Velká Británie a USA **připravují** sérii útoků řízenými silami na vládní cíle v Sýrii, k nimž by mělo dojít „v následujících dnech“. (journ)

Co se týče českých protějšků, v příkladu 37 je aktuální význam zdůrazněn adverbium *zrovna*, jelikož samotný nedokonavý slovesný tvar by aktuálnost nevyjadřoval dostatečně. V případě 38 je samotný nedokonavý slovesný tvar podle nás dostačující, přestože aktuálnost sám o sobě neexplicituje, jelikož od žurnalistických textů čtenář předpokládá, že pojednávají o aktuálním dění.

Pokusíme se nyní průběhové perifráze v příkladech 37 a 38 nahradit samotným francouzským přítomným časem a zjistit, zda věty zachovají svůj význam.

- (37)' Je l'ai prêté à mon copain, il le **lit**.

- (38)' Le Royaume-Uni et les Etats-Unis **planifient** une série d'attaques aux missiles de croisière contre des cibles gouvernementales en Syrie „dans les jours qui viennent“.

Věta 37' v jednoduchém prezentu podle nás nevyjadřuje aktuálnost tak explicitně, jako věta s konstrukcí *être en train de + inf*. To potvrzuje Šabršulovo tvrzení, které jsme uváděli v části 2.5.3, tedy že samotný přítomný čas často nemá jednoznačně aktuální význam. Věta 38' podle nás význam aktuálnosti nezměnila. Jelikož je tedy v případě 38 možné zaměnit průběhovou perifrází za samostatný přítomný čas, aniž by věta ztratila význam aktuálnosti, je podle naší teorie, kterou jsme vyjádřili v části 3.3.4, tedy průběhová perifráze užita ještě v modálním významu. Autor článku na tento děj dává důraz, pravděpodobně se snaží pomocí perifráze upoutat čtenářovu pozornost.

3.3.2 Inminentní a inchoativní význam

Druhým nejfrekventovanějším významem průběhové perifráze v beletristických a žurnalistických textech je význam týkající se počáteční fáze děje a fáze odehrávající se bezprostředně před započnutím samotného procesu, které sloveso v infinitivu v perifrází vyjadřuje. Inchoativní a imminentní význam perifráze jsme se rozhodli sloučit dohromady ze dvou důvodů. Jednak proto, že jednoznačný inchoativní význam se v dohromady 300 vzorcích beletristických a žurnalistických textů vyskytoval pouze minimálně (viz Graf 1 a Tabulka 5), jednak proto, že v určitých případech se nám zdálo nejasné, zda průběhová perifráze vyjadřuje imminentní, nebo inchoativní fázi děje. Příklad 39 a 40 se nám zdá jako

prototypickým příkladem imminentního významu průběhové perifráze, příklad 40 a 41 zase inchoativního.

- (39) La leur rose et jaune **est en train de naître** derrière les collines de pierres où vit le Hartani. – Za kamenitými kopci, kde žije Hartaní, se **rodí** růžovožlutý bled'oulinký svit. (fic)
- (40) A la recherche de moyens de sortir de la crise financière, l'UE **est en train de trouver** son chemin : (...). – EU při hledání způsobu řešení finanční krize **možná našla** svou cestu: (...). (journ)
- (41) Angelo **était en train de trouver** que cette prison avait des couleurs fort aimables et permettait de vivre royalement quand (...). – Angelo **začal právě uvažovat** o tom, že se toto vězení jeví v docela příznivých barvách a že se tu možná dá královsky žít, když v tom (...). (fic)
- (42) En conséquence, les principales institutions de l'Ukraine **sont en train de connaître des changements** fondamentaux. – Výsledkem je, že klíčové ukrajinské instituce **procházejí** fundamentálními změnami. (journ)

Za prototypické příklady považujeme ty, ve kterých se průběhová konstrukce pojí se slovesy v infinitivu, které podle odborné literatury vytváří inchoativní, nebo imminentní význam perifráze, jak jsme uvedli v teoretické části 2.5.2.2. U imminentního významu perifráze jsou to primárně slovesa vyjadřující změnu stavu (viz Tabulka 8 s lexikálním obsazením perifráze, zde konkrétně *naître* a *trouver son chemin*), v případě inchoativního významu jsou to slovesa stavová typu *aimer* (zde konkrétně *trouver* a *connaître*). V těchto případech je podle nás imminentní nebo inchoativní typ použití perifráze jednoznačný.

Český nedokonavý slovesný tvar není schopen sám o sobě tyto významy průběhové perifráze postihnout, jak dokazují příklady 39 a 42. V případech, kdy překladatel perifrázi překládá pouze tímto slovesným tvarem, se tedy imminentní a inchoativní nuance vytrácí (příklady 39 a 42). V případě 39 je ale český nedokonavý tvar schopen postihnout průběh, zatímco francouzské sloveso *naître* vyjadřující změnu stavu k vyjádření průběhu potřebuje průběhovou perifrázi. V případě 42 překladatel užívá jiného slovesa než francouzská konstrukce, aby průběh vyjádřil. Příklady 40 a 41 ukazují, že čeština imminentnost a inchoativnost může vyjádřit také explicitně lexikálním prostředkem. V příkladu 40 překladatel užil český dokonavý slovesný tvar v minulém čase a částici *možná*. Stejně jako v příkladech 33–36, kde jsme rozebírali výskyt dokonavého slovesného tvaru mezi českými ekvivalenty, se i zde tímto překladem mění úhel pohledu, ze kterého je na proces nahlíženo. Částici *možná* se sice překladatel snaží explicitovat imminentnost, dokonavým videm slovesa v infinitivu však přísudek ztrácí na průběhovosti. V příkladu 41 vidíme, že překladatel užívá

českého fázového slovesa *začít*, vyjadřujícího počáteční fázi děje. Toto fázové sloveso je dle našeho názoru vhodným českým ekvivalentem pro vyjádření stejného významu, jaký vyjadřuje inchoativní význam průběhové perifráze. Možná by se zde ale více hodil nedokonavý tvar slovesa *začít*, tedy *začínat*, pro konkrétnější vystižení průběhovitosti.

Na příkladu 43 uvádíme případ, kdy se nám zdá nejasné, zda perifráze vyjadřuje inchoativní nebo imminentní význam.

- (43) Comme le dit un haut diplomate américain, “le dernier souci que j’ai quand je me réveille à trois heures du matin, c’est que l’Europe **est en train de devenir** trop forte. – Jak se nedávno vyjádřil vysoce postavený americký diplomat: „Poslední, co by mě děsilo, když se ve tři ráno probudím, je, že Evropa **začíná být** příliš silná.“ (journ)

Překladatel zde očividně interpretoval průběhovou perifrázi jako inchoativní, jelikož ji překládá pomocí fázového slovesa *začínat*. Perifrázi lze ale podle našeho názoru díky slovesu změny stavu v infinitivu chápat i imminentně, tedy jako fázi, která se odehrává předtím, než se Evropa stane silnou (tedy že když se diplomat probudí ve 3 ráno, Evropa je v té době ve fázi bezprostředně předcházející stavu, kdy bude silná, v tomto případě by mohl být český protějšek následující: *se stává příliš silnou*). Nicméně do kontextu i podle nás spíše sedí inchoativní význam.

3.3.3 Narativní význam

Přestože se narativní význam konstrukce *être en train de + inf* umístil podle frekvenčního zastoupení v našich dohromady 300 vzorcích výskytů obou typů textů až na třetím pomyslném místě mezi ostatními významy perifráze (viz Tabulka 5 a Graf 1), zdá se nám, že význam narativní společně s významem aktuálním jsou dva hlavní typy použití průběhové perifráze *être en train de + inf*. Protože pokud mluvčí pomocí použití průběhové konstrukce nereferuje o ději, který se odehrává v době, ve které hovoří (a perifráze má tedy význam aktuální), mluví většinou o ději, který se odehrával v době minulé. V 300 výskytech, které jsme v tomto výzkumu analyzovali, není nikdy děj vyjádřen pomocí průběhové perifráze zasazován do budoucnosti. Dalším důvodem, proč usuzujeme, že jsou aktuální a narativní význam perifráze významy základní, je fakt, že se tyto dva významy logicky nikdy nekombinují dohromady.

Prototypické příklady narativního významu perifráze v beletristických textech jsme si již ukázali na příkladech 21 a 22 v části 3.2.1 a připomínáme, že v těchto textech je tento význam dominantní. Příklad 42 je vyňat z textů žurnalistických.

- (21) Quand je l'ai rencontré dans l'escalier, Salamano **était en train d'insulter** son chien. – Když jsem je potkal na schodišti, Salamano **právě** psovi **spílal**. (fic)
- (22) Tarrou semblait n'avoir pas bougé de place, mais ses lèvres, blanchies par la fièvre, disaient la lutte qu'il **était en train de soutenir**. – Zdálo se, že Tarrou se nepohnul z místa, ale jeho rty, vybledlé horečkou, prozrazovaly, že **podstupuje** velký zápas. (fic)
- (44) Alors même que les Britanniques **étaient en train de démanteler** leur empire à la fin de la deuxième guerre mondiale, les Français et les Hollandais pensaient encore qu'une séparation de leurs possessions asiatiques provoquerait le chaos. – Ještě po druhé světové válce, kdy **už Britové demontovali** své impérium, Francouzi a Holanďané věřili, že rozloučí-li se se svými asijskými državami, bude výsledkem chaos. (journ)

Příklad 21 dokládá poměrně časté použití perifráze v narativním významu, kdy autor pomocí konstrukce *être en train de + inf* popisuje pozadí (*arrière-plan*), ve kterém se odehrál další, často momentální děj vyjádřený pomocí minulého času složeného (*passé composé*), případně jednoduchého (*passé simple*), který je uveden časovou spojkou (v tomto případě *quand*). Momentální děj je ve větě vedlejší, zatímco průběhová konstrukce zůstává ve větě hlavní, což znamená, že představuje hierarchicky vyšší informaci. Co se týče českého protějšku perifráze, zdá se nám, že samotný slovesný nedokonavý tvar by byl v tomto případě pro vyjádření stejného významu jako francouzská průběhová perifráze dostačující, adverbium *právě* je tento význam ještě podtržen.

V příkladu 22 jde v podstatě o totéž, přestože se to na první pohled nemusí zdát. Pro správné pochopení užití perifráze je v tomto případě nutné si rozšířit okolní kontext. Věta 22 předchází věty následující: *Rieux revint chez lui dans la soirée. Sans quitter son pardessus, il entra dans la chambre de son ami. Sa mère tricotait.* Díky rozšíření kontextu vidíme, že perifráze užitá v příkladu 22 opět popisuje pozadí, které se odehrávalo během události momentální vyjádřené jednoduchým časem minulým (*il entra dans la chambre*). V tomto případě můžeme ale vidět, že pozadí je v kontextu popisováno také imperfektem. Jaký je tedy rozdíl mezi použitím imperfekta a perifráze *être en train de + inf* v narativních sekvencích?

V části 2.8.2 jsme vyjádřili předpoklad vycházející z práce Lebas-Fraczaka. Podle jeho teorie by měla průběhová konstrukce fokalizovat podmět a děj, který podmět vykonává.

Imperfektum by naopak podmět slovesa fokalizovat nemělo, mělo by spíše fokalizovat „situaci“, ve které se nachází podmět jiný. Zdá se nám, že příklad 22 tento předpoklad potvrzuje. Ve větě *sa mère tricotait* nepředpokládáme, že autor upírá pozornost na podmět věty (*mère*), ale spíše popisuje situaci, která se odehrávala v době, kdy Rieux vstoupil do místnosti. Slovesa v imperfektu ve větě 22 také popisují spíše tuto situaci, sloveso v průběhové perifrázi už však upoutává čtenářovu pozornost od Rieux na Tarrou a na fakt, že v té době podstupoval zápas.

V příkladu 44 nacházíme narativní význam perifráze v kombinaci s významem imminentním. Pravděpodobně z tohoto důvodu překladatel průběhovou perifrázi překládá adverbiem *už* a nedokonavým slovesným tvarem.

Pokud bychom v případech 21, 22 i 44 průběhovou perifrázi nahradili samotným imperfektem, změnil by se tím dle našeho názoru úhel pohledu na proces. Zatímco průběhová konstrukce fokalizuje podmět slovesa, použitím imperfekta by se proces stal méně výrazný a nebyla by mu věnována zvláštní pozornost. Popisoval by spíše, podle slov Lebas-Fraczaka, „situaci“ než samotný podmět. Toto tvrzení lze tedy interpretovat i tak, že ve všech těchto příkladech má perifráze modální význam – autor podmět záměrně fokalizuje.

3.3.4 Modální význam

Jako poslední typ použití perifráze uvádíme užití modální. Tento typ užití se nám během analýz vzorků výskytů v beletristických a žurnalistických textech jevil jako nejproblematictější, a to převážně proto, že jelikož užití průběhové perifráze (oproti například anglickému *be + ing*) není ve francouzském jazyce povinné, z určitého úhlu pohledu lze při každém užití průběhové perifráze tvrdit, že jí autor používá ze subjektivních důvodů, které mohou být velmi různorodé. V případě aktuálního významu lze perifrázi téměř vždy nahradit přítomným časem v kombinaci s vhodným příslovcem či příslovečným určením. Je tedy možné konstatovat, že v těchto případech, kdy autor užívá průběhové perifráze, takto činí ze subjektivních důvodů. V případě narativní funkce jsme sice dokázali, že náhradou za imperfektum se mění úhel pohledu (viz příklad 21, 22 a 44), vždy je ale možné konstatovat, že autor si subjektivně volí úhel pohledu, kterým bude na děj nahlížet. V případě imminentního a inchoativního významu jsou takovéto argumenty již problematictější, protože průběhové perifráze takto vytváří průběh

u momentálních dějů nebo stavových sloves, a je jich tedy pro vyjádření inminentního či inchoativního významu zapotřebí.

Během analýz jsme v rámci modálního významu postupovali následovně: pokud má věta, ve které se průběhová perifráze nachází, jasné modální zbarvení (např. vyjadřuje rozhořčení, ironii apod.), hodnotili jsme význam perifráze jako modální (viz příklad 45 z beletrie a 46 ze žurnalistických textů). Pokud věta nevykazuje modální zbarvení a usoudili jsme, že by po nahrazení průběhové perifráze přítomným časem nebo imperfektem neztratila svůj původní význam, užití průběhové perifráze je pravděpodobně subjektivně motivováno (viz příklad 47 z beletrie a 48 ze žurnalistických textů). V dalších případech jsme se potenciální modální nuancí perifráze nezabývali.

- (45) *Là où le soleil est en train de se coucher ?* – Tam, kde **právě zapadá** slunce? (fic)
- (46) *Sans identifier les agresseurs, l'élú a dénoncé "ceux qui sont en train de lancer des bombes de désillusion massive contre la ville".* – Hereu agresory přímo neoznačil, ale kritizoval všechny „ty, kteří na město **vrhají** bomby masivní deziluze“. (journ)
- (47) *Il revendait ainsi des cigarettes et du mauvais alcool dont les prix montaient sans cesse et qui étaient en train de lui rapporter une petite fortune.* – Kupoval a prodával cigarety a špatný alkohol – ceny těchto věcí totiž neustále stoupaly – a to mu **vynášelo** slušné peníze. (fic)
- (48) *CAMBRIDGE – Les gouvernements du monde entier sont en train de mettre au point des vaste formules d'incitations fiscales (...)* – CAMBRIDGE – Vlády zemí z celého světa dnes **připravují** mohutné fiskální stimulační balíky (...). (journ)

Během analýzy příkladu 45 bylo zapotřebí si kontext rozšířit, abychom mohli jednoznačně určit její význam. Věť 45 předchází: *Pour que cette histoire ne finisse jamais ? On s'envole pour le Venezuela ou la Biélorussie ou le Sri Lanka ou le Vietnam ?* Až z kontextu můžeme usoudit, že mluvčí nemluví o ději, který se děje právě teď, mluví spíše o „zemi zapadajícího slunce“, tedy popisuje opakovaný děj. Celý kontext je zde subjektivně zbarven (mluvčí vyjadřuje subjektivní pocity) a zároveň zde lze mluvit o „charakterizaci podmětu“, o kterém ve své studii mluví Lebas-Fraczak. Ve větě 46 je subjektivní zbarvení kontextu patrné. Ve větě 47 soudíme, že by perifrázi bylo možné nahradit imperfektem (*qui lui rapportaient une petite fortune*), použitím průběhové konstrukce tedy autor dává proces do popředí, upoutává potom více pozornosti. Stejně lze soudit i příklad 48. Jelikož jde

pravděpodobně o první větu článku/odstavce, autor podává novou informaci, na kterou chce upoutat pozornost.

Co se týče českých ekvivalentů, všechny výše zmíněné 4 příklady jsou překládány nedokonavým slovesným tvarem, pouze v příkladu 45 překladatel navíc vkládá adverbium *právě*. Jak jsme již zmínili, spíše než význam aktuálnosti má zde perifráze modální význam a autor zde vyjadřuje subjektivní postoj, adverbium *právě* jako český protějšek nám zde tedy nepřijde vhodný.

Vraťme se nyní k příkladu modálního typu užití konstrukce z části 3.2.1.1 (příklad 27).

(27) Ce que tu **es en train de faire** à cette femme est impardonnable. – „To, co **právě děláš** té ženě, je neomluvitelné.“ (fic)

(27)' Ce que tu **es en train de faire** à cette femme est très généreux.

(27)'' Ce que tu **fais** à cette femme est très généreux.

V příkladu 27' měníme význam věty, ve které se průběhová konstrukce nachází. Již nevyjadřuje nesoulad s běžným chodem věcí, ale obsahuje pozitivní hodnocení, tedy soulad. V teoretické části 2.5.2.2 jsme vyjádřili protichůdná tvrzení různých autorů týkající se tohoto kontextu. De Wit a Patard (2013, s. 8) tvrdí, že aktivity typu *porter un T-shirt* jsou kompatibilní s konstrukcí *être en train de + inf* pouze v případě, že jde o vyjádření nesouladu s běžným chodem věcí (viz příklad 5). Leemanová (2002, s. 2) uvádí na příkladu 12, že průběhová perifráze v otázce v přímé řeči má negativní zabarvení, zatímco samotný přítomný čas je neutrální. Do Hurinville (2007, s. 35) tvrdí, že *porter un T-shirt* lze použít v kombinaci s průběhovou perifrází i v pozitivním významu, negativní význam je ale častější. Zdá se nám, že příklad 27'' je opravdu přirozenější než příklad 27'. Jelikož ve větě 27' zdůrazňujeme podmět a aktivitu, kterou podmět vykonává, tak soudíme, že použít kladně hodnotící adjektivum na konci věty, tedy v jejím rématu, je přinejmenším neobratné. Zdá se nám, že tuto aktivitu zdůrazňujeme právě z důvodu, že je to aktivita proti běžnému chodu věcí, a tedy do rématu se hodí mnohem více negativně hodnotící adjektivum.

3.4 Výsledky výzkumu

V empirické části jsme se snažili pomocí empirických dat z paralelního korpusu *InterCorp* ověřit přehled významů průběhové perifráze *être en train de + inf*, který jsme v teoretické části 2.8.1 sestavili na základě údajů z odborné literatury. Tyto dvě typologie se

od sebe příliš neliší, z výsledků empirických dat jsme pouze vyřadili význam omezeného trvání, který navrhovala odborná literatura, jelikož se v námi zkoumaném materiálu nevyskytoval, a sloučili jsme dohromady významy inminentní a inchoativní. Žádný nový význam, který by odborná literatura neuváděla, jsme ve výzkumu nenalezli.

Dále jsme se ve výzkumu snažili odpovědět na hypotézy a předpoklady, které jsme si stanovili v kapitole 2.8.2. Ty byly z velké části empirickým výzkumem potvrzeny. Opravdu syntetická čeština využívá nejčastěji nedokonavého vidu během překládání konstrukce *être en train de + inf* (v beletristickém vzorku se vyskytoval ve 46 % samostatně, bez kombinace s lexikálním protějškem, ve vzorku žurnalistických textů se vyskytoval samostatně v 76 %). Průběhovost ale v češtině není nedokonavým videm vyjádřena explicitně a pro její explicitaci tedy používá lexikální prostředky. Nicméně lexikální prostředek, konkrétně adverbium *právě* je druhým nejužívanějším českým protějškem pouze v beletristických textech a nikdy se nevyskytuje jako český protějšek samostatně, vždy je v kombinaci s nedokonavým slovesným tvarem (25 % výskytů konstrukce v analyzovaném beletristickém vzorku bylo překládáno nedokonavým videm a adverbium *právě*; adverbium *právě* se v beletrii nejvíce vyskytovalo při překladu narativního významu konstrukce). Žurnalistické texty obecně využívají lexikálního prostředku pro explicitování průběhu méně, častěji používají samostatný nedokonavý vid. Pokud již nějaký lexikální prostředek používají, je to spíše adverbium *nyní* či jeho synonymická vyjádření (dohromady 9 % českých protějšků v publicistice).

Dále jsme potvrdili dominantní narativní význam konstrukce v beletristických textech a dominantní aktuální význam konstrukce v textech žurnalistických. Často ale konstrukce vyjadřuje v konkrétním kontextu více významů dohromady, a různé významy se tedy překrývají. Narativní význam konstrukce se však nikdy nepřekrývá s významem aktuálním. Ve výzkumu se také ověřilo, že pokud se průběhová perifráze vyskytuje v kontextu s imperfektem, imperfektum charakterizuje „situaci“, zatímco konstrukce zaměřuje pozornost na podmět a na to, co podmět vykonává. V kontextu s imperfektem se konstrukce vyskytuje, když společně popisují pozadí (*arrière-plan*) momentálního děje.

V empirické části jsme se dále pokoušeli zodpovědět výzkumnou otázku, jaké jsou kvalitativní a kvantitativní rozdíly mezi beletristickými a žurnalistickými texty. V kvalitativní analýze jsme se zabývali rozdíly na úrovni frekvenčního obsazení různých významů perifráze, dále na úrovni tendencí v dominantních významech konstrukce, tendencí v lexikálním obsazení perifráze, ve slovesných tvarech pomocného slovesa *être* a tendencí v českých protějšcích konstrukce. Ukázalo se, že se ve všech těchto kategoriích tyto dva typy textů od sebe více či méně liší. Frekvenční zastoupení jednotlivých typů užití perifráze je v každém typu textů

rozdílné, shodují se pouze ve významu modálním, který je ovšem problematický na jednoznačné určení. Dominantní významy konstrukce, jak jsme již uvedli, jsou také v obou typech textů rozdílné. Co se týče lexikálního obsazení perifráze, v žurnalistických textech se vyskytují více slovesa změny stavu, zatímco v beletrii jsou to slovesa dějová. Mezi 20 nejfrekventovanějšími slovesy v obou typech textů bylo pouze 5 sloves shodných, vykazovala však v jednotlivých textech rozdílná frekvenční zastoupení. Dále je v beletrii nejčastějším slovesným tvarem pomocného slovesa imperfektum, zatímco v žurnalistice je jím prézens. Z českých protějšků konstrukce oba typy textů využívají nejvíce nedokonavého vidu, v beletrii se však nedokonavé sloveso častěji kombinuje s dalším lexikálním prostředkem, a to konkrétně nejčastěji s adverbium *právě* či jeho synonymickými výrazy.

Co se týče kvalitativních rozdílů mezi jednotlivými typy textů, žurnalistické texty využívají nejvíce aktuální význam konstrukce pro referování o aktuálním světovém dění, tedy pro vyjádření, že se něco odehrává v čase promluvy. Beletristické texty využívají aktuální význam konstrukce v přímé řeči. Narativní význam konstrukce je v beletrii využíván převážně pro popis pozadí momentálního děje. Žurnalistické texty ho příliš nevyužívají, a pokud ano, tak když referují o nějakém průběhu v minulosti, na který většinou ještě dávají důraz. Inminentní a inchoativní významy perifráze oba texty využívají ze stejného důvodu, tedy když chtějí vyjádřit tyto fáze momentálního děje (význam imminentní) či stavu (význam inchoativní).

Další výzkumnou otázku, kterou jsme se pokoušeli zodpovědět, bylo, v jakých slovesných tvarech se může vyskytovat pomocné sloveso *être* a v jakých tvarech se vyskytuje v primárních typech užití konstrukce. V beletristickém subkorpusu se pomocné sloveso vyskytovalo v imperfektu (60 % výskytů konstrukce v celém subkorpusu *fiction*), přítentu (37 % výskytů), infinitivu (3 % výskytů) a plusquamperfektu (0,3 % výskytů). V subkorpusu žurnalistickém se vyskytovalo v přítentu (93 % výskytů konstrukce v celém subkorpusu *journalism*), imperfektu (5 % výskytů) a infinitivu (2 % výskytů). Konstrukce v aktuálním významu se vyskytují v obou typech textů pouze v přítentu, zatímco vypravovací funkci v beletrii vyjadřují všechny 4 slovesné tvary, v žurnalistice všechny 3 slovesné tvary.

Poslední výzkumná otázka, která byla položena v teoretické části, se týkala nejčastějších typů použití průběhové perifráze a toho, jaké jsou tendence v typech použití perifráze pro beletrii a pro žurnalistické texty. Nejčastějšími typy užití, co se týče frekvenčního zastoupení v obou typech textů dohromady, jsou významy aktuální a imminentní + inchoativní. V beletrii se nejčastěji vyskytoval význam narativní (85 výskytů ve vzorku 150 výskytů) a modální (55 výskytů ve vzorku). V publicistických textech to byl význam aktuální (123 výskytů

ve vzorku 150 výskytů) a inminentní (66 výskytů ve vzorku). V obou typech textů se tyto významy konstrukce často překrývaly.

4 Závěr

Bakalářská práce se zabývá průběhovostí ve francouzštině a češtině, konkrétně potom francouzskou průběhovou perifrází *être en train de + inf.* Cílem této práce bylo zjistit, jakým způsobem funguje konstrukce v různých typech textů a kontextů, jaké jsou v těchto typech její české protějšky a dále také vytvořit typologii možných významů průběhové perifráze *être en train de + inf* na základě údajů získaných z odborné literatury a slovníků a následně ji ověřit pomocí empirických dat získaných z paralelního korpusu, případně typologii upravit či doplnit.

Výzkum z velké části potvrdil informace pocházející z odborné literatury a překladových slovníků, které jsme zkoumali na beletristických a žurnalistických textech.

V beletrii je konstrukce podle očekávání nejčastěji využívána v narativním významu, kdy většinou popisuje pozadí (*arrière-plan*). Nejčastěji tento průběh v pozadí přerušuje jiný, momentální děj, uvedený podřadicí předložkou. V těchto případech ale průběhová konstrukce zůstává ve větě hlavní, zatímco momentální děj je ve větě vedlejší, věta s průběhovou konstrukcí tedy zobrazuje hierarchicky vyšší informaci. Dále konstrukce v tomto významu v beletristických textech může popisovat pozadí společně s imperfektem a v tomto případě konstrukce oproti imperfektu zdůrazňuje podmět slovesa, to znamená, že upoutává na svůj podmět pozornost. V beletrii je dále používán modální význam konstrukce, který obecně může být užít z mnoha důvodů. Převážně jde ale o subjektivní vyjádření autora. Aktuální význam je v beletrii také patrný, a to převážně v kontextu přímé řeči. Inminentní a inchoativní významy jsou v beletrii nejméně časté.

V žurnalistických textech je, jak jsme předpokládali, konstrukce ve velké míře využívána ve významu aktuálním, kdy popisuje průběh děje, který se odehrává v čase promluvy. Dále je v publicistice využíván inminentní význam konstrukce, což je způsobené tím, že se v žurnalistických textech častěji než v beletrii vyskytují slovesa vyjadřující změnu stavu, která se s tímto významem pojí. Modální význam konstrukce se v publicistických textech vyskytuje při vyjadřování subjektivního postoje autora, případně při parafrázování subjektivního postoje někoho jiného. Vyprávěcí význam konstrukce se v našem výzkumu tohoto typu textů vyskytoval poměrně sporadicky, a to při popisování dějů minulých.

Nejčastějším českým protějškem průběhové perifráze je podle očekávání v obou typech textů nedokonavý slovesný tvar. Použitím samotného nedokonavého slovesa není ale průběhovost vyjádřena explicitně, proto překladatelé pro explicitování průběhovosti užívají lexikálních prostředků, jakými jsou adverbia, příslovečná určení, případně průběhová fázová slovesa či jiné predikáty vyjadřující průběh. V beletristických textech je to adverbium *právě*, případně jeho ekvivalenty, v žurnalistických textech je toto explicitování průběhovosti méně časté a využívá se spíše adverbia *nyní* či jeho ekvivalentů. Navzdory tomu, že jsme očekávali pro vyjádření průběhovosti mezi českými protějšky nedokonavý slovesný tvar, v určitých případech se mezi českými ekvivalenty vyskytuje i dokonavé sloveso, a to převážně při překládání imminentního významu perifráze. Použitím dokonavého slovesného tvaru ale podle nás dochází k významovému posunu a překlad ztrácí na průběhovém významu, pokud není doplněn o slovesný opis, fázové sloveso nebo jiný predikát, který vyjadřuje průběh.

V průběhu výzkumu jsme také zkoumali slovesné tvary konstrukce *être en train de + inf* a potvrdilo se, že tato konstrukce je nejkompatibilnější s přítomným časem a imperfektem, jak uváděla odborná literatura. Dále se konstrukce v beletrii vyskytovala ještě v infinitivu a plusquamperfektu, v žurnalistice již pouze v infinitivu, oba tyto slovesné tvary ale již byly mnohem méně frekventované. Ani jednou se v našem výzkumu nevyskytovala konstrukce ve futurum, nelze nicméně z důvodu velikosti zkoumaného materiálu obecně říci, že se futurum v konstrukci nevyskytuje nikdy.

Výsledky empirické části se pokusily ilustrovat způsob fungování konstrukce *être en train de + inf* v beletristických a žurnalistických textech v různých kontextech. Výzkum byl nicméně převážně z důvodu rozsahu práce v mnoha směrech omezen, a proto práce nabízí mnoho podnětů k dalšímu bádání. Je možné se např. zaměřit na to, zda nejsou výsledky výzkumu ovlivněny specifickým idiolektem autora/překladatele. Dalším předmětem zkoumání mohou být i další slovesné způsoby, ve kterých se průběhová perifráze vyskytuje, jelikož výzkum byl omezen pouze na indikativ. Lze také pozorovat fungování konstrukce v jiných typech textů. V neposlední řadě je možné zkoumat ostatní průběhové perifráze uváděné odbornou literaturou a pozorovat, které z nich vstupují do stejného paradigmatu jako konstrukce *être en train de + inf*.

5 Shrnutí

Práce se zabývá vyjádřením průběhovosti ve francouzštině a češtině, konkrétně konstrukcí *être en train de + inf*, jejím fungováním v různých typech textů a kontextů a jejími protějšky v češtině. Na základě údajů z odborné literatury je v teoretické části představen přehled významů průběhové perifráze, které může konstrukce vyjadřovat v různých kontextech. Empirický výzkum tento přehled významů ověřuje a upravuje ho na základě získaného materiálu z paralelního francouzsko-českého korpusu *InterCorp v13*, kde zkoumá konkrétně beletristické a žurnalistické texty. Podrobná manuální analýza byla provedena na vzorku 150 výskytů průběhové konstrukce v beletrii a 150 výskytů konstrukce v žurnalistických textech. Analýza se v těchto výskytech zaměřuje na následující kategorie: *slovesný tvar pomocného slovesa être, typ slovesa, který v infinitivu vstupuje do konstrukce, typ/typy užití průběhové perifráze a typ/typy českých protějšků*.

Dále se výzkum snaží ověřit tři předběžně stanovené hypotézy, které vycházejí z údajů z odborné literatury:

1. na základě systémových rozdílů mezi zkoumanými jazyky (analytičnost vs. syntetičnost) lze předpokládat, že nejčastějším českým protějškem francouzské perifráze *être en train de + inf* bude morfologický prostředek vyjadřující průběhovost, tedy nedokonavý slovesný vid.

2. z údajů z překladových slovníků dále vyplývá, že v určitých kontextech může být vyjádření nedokonavým videm doplněno prostředkem lexikálním, a to hlavně adverbiem *právě*.

3. dále práce předpokládá, na základě obecných stykových charakteristik obou zkoumaných textových typů, že dominantním významem perifráze *être en train de + inf* v beletristických textech bude význam narativní, zatímco v žurnalistických textech to bude význam aktuální.

3. poslední stanovaná hypotéza předpokládá, že pokud se průběhová perifráze bude vyskytovat v kontextu s imperfektem, bude konstrukce fokalizovat podmět, zatímco imperfektum svůj podmět bude defokalizovat a spíše bude popisovat pozadí, situaci.

Tyto předem stanovené hypotézy empirický výzkum z velké části potvrdil. V obou typech textů byl nejčastějším českým protějškem konstrukce *être en train de + inf* nedokonavý slovesný vid (v beletrii se vyskytoval ve 46 % samostatně, bez kombinace s lexikálním protějškem, v žurnalistických textech se vyskytoval samostatně v 76 %). Nedokonavý vid jako samostatný český protějšek ale průběhovost nevyjadřoval explicitně. Lexikální prostředek *právě* se vyskytoval více v beletristických textech (25 % výskytů konstrukce v beletrii bylo

překládáno adverbium *právě*, 15 % bylo překládáno jeho ekvivalenty *zrovna*, *v tu chvíli*, nebo *akorát*; adverbium *právě* se v beletrii nejvíce vyskytovalo při překladu narativního významu konstrukce), zatímco žurnalistické texty ho využívaly spíše okrajově (dohromady 6 % výskytů konstrukce v žurnalistických textech bylo překládáno adverbium *právě*, případně jeho ekvivalenty). V publicistických textech se obecně vyskytoval v českých protějšcích ve větší míře samostatný nedokonavý vid, a pokud již překladatelé využívali lexikálních prostředků pro explicitaci průběhovosti, využívali spíše adverbium *nyní*, případně jeho ekvivalenty (dohromady 9 % českých protějšků v publicistice). Dále se v beletrii podle očekávání vyskytoval nejčastěji narativní význam konstrukce, zatímco v publicistických textech to byl význam aktuální. Často ale konstrukce vyjadřovala v konkrétním kontextu více významů dohromady, a různé významy se tedy překrývaly. Co se týče třetí hypotézy, ve zkoumaných vzorcích konstrukce *être en train de + inf* opravdu oproti imperfektu fokalizovala podmět a proces, který podmět vykonával, zatímco imperfektum svůj podmět „defikalizovalo“. Tato dvě vyjádření průběhovosti se vyskytovala společně ve stejném kontextu v narativní funkci a společně popisovala pozadí (*arrière-plan*) jiného, momentálního děje.

Empirický výzkum potvrdil, že průběhová konstrukce *être en train de + inf* není pouze nositelem aktuálního typu použití, který je perifrázi nejčastěji přisuzován. V určitých typech textů, např. v beletrii, tento význam konstrukce není ani dominantní. V závislosti na různých kontextech perifráze vyjadřuje význam aktuální, narativní, imminentní a/nebo inchoativní a modální. Jednotlivé významy se také velmi často překrývají, nikdy se ovšem nekombinuje význam aktuálnosti a narativnosti, které díky tomu můžeme považovat za základní významy konstrukce. Význam omezeného trvání, který navíc uváděla odborná literatura, se ve zkoumaném materiálu nevyskytoval, a je proto pravděpodobně velmi vzácný.

Výzkum byl nicméně převážně z důvodu rozsahu práce v mnoha směrech omezen, a proto práce nabízí mnoho podnětů k dalšímu výzkumu. Je možné se např. zaměřit na to, zda nejsou výsledky výzkumu ovlivněny specifickým idiolektem autora/překladatele. Dalším předmětem zkoumání mohou být i další slovesné způsoby, ve kterých se průběhová perifráze vyskytuje, jelikož výzkum byl omezen pouze na indikativ. Lze také pozorovat fungování konstrukce v jiných typech textů. V neposlední řadě je možné zkoumat ostatní průběhové perifráze uváděné odbornou literaturou a pozorovat, které z nich vstupují do stejného paradigmatu jako konstrukce *être en train de + inf*.

6 Résumé

Le mémoire analyse l'expression de l'aspect progressif en français et en tchèque, plus concrètement la périphrase verbale *être en train de + inf*, son fonctionnement dans différents types de textes et de contextes et ses équivalents tchèques. D'après les données issues de la littérature scientifique, une typologie des sens possibles de la périphrase dans différents contextes est constituée dans la partie théorique. La recherche empirique vérifie et ajuste cette typologie selon le matériau obtenu du corpus parallèle franco-tchèque *InterCorp v13*, où elle étudie en particulier les textes littéraires et les textes journalistiques. L'analyse manuelle détaillée a été effectuée sur un échantillon de 150 occurrences de la périphrase dans les textes littéraires et de 150 occurrences de la périphrase dans les textes journalistiques. Dans cet échantillon, plusieurs facteurs sont pris en compte : temps verbaux du verbe semi-auxiliaire *être*, types du verbe à l'infinitif qui entrent dans la périphrase, type ou types de l'utilisation(s) de la périphrase et finalement type ou types de l'équivalent(s) tchèque(s).

Ensuite, la recherche tâche de vérifier des hypothèses préliminaires, issues des données de la littérature scientifique :

1. à base des différences des systèmes des deux langues étudiées (la langue française analytique vs. la langue tchèque synthétique), il est possible de présupposer que l'équivalent tchèque le plus fréquemment utilisé de la périphrase française *être en train de + inf* soit le moyen morphologique qui exprime la progressivité, à savoir l'aspect imperfectif.

2. selon les données issues des dictionnaires bilingues, il est possible que l'aspect imperfectif, en tant qu'équivalent de la périphrase étudiée, soit dans certains contextes complété par un moyen lexical, notamment par l'adverbe tchèque *právě*.

3. puis, à base des caractéristiques stylistiques générales des deux types de textes étudiés, le mémoire présuppose que le sens dominant de la périphrase *être en train de + inf* dans les textes littéraires serait le sens narratif, alors que dans les textes journalistiques, cela serait le sens actuel.

4. enfin, le mémoire présuppose que si la périphrase verbale se trouve dans un contexte avec l'imparfait de l'indicatif, son rôle sera probablement de focaliser le sujet, tandis que l'imparfait défocalisera son sujet et caractérisera plutôt la situation.

Ces hypothèses préliminaires ont été en grande majorité confirmées par la recherche. Dans les deux types de textes, l'équivalent tchèque le plus fréquemment utilisé était l'aspect imperfectif (46 % de toutes les occurrences de l'aspect imperfectif dans les textes littéraires, il était utilisé comme le seul équivalent tchèque, tandis que dans les textes journalistiques, cela représentait 76 % de toutes les occurrences de l'aspect imperfectif). Cependant, l'aspect imperfectif n'exprime pas la progressivité de manière explicite, lorsqu'il est utilisé comme le seul équivalent tchèque. Néanmoins, l'adverbe tchèque *právě*, explicitant la progressivité, se trouve plutôt dans les textes littéraires (25 % des occurrences de la périphrase dans les textes littéraires ont été traduit par l'adverbe tchèque *právě*, 15 % par ses équivalents comme *zrovna*, *v tu chvíli*, *akorát* ; l'adverbe *právě* est le plus souvent utilisé comme l'équivalent du sens narratif de la périphrase française) tandis que les textes journalistiques se servent de cet adverbe de manière marginale (en somme 6 % des occurrences de la périphrase dans les textes journalistiques ont été traduites par l'adverbe *právě* ou ses équivalents).

En général, dans les textes journalistiques, l'aspect imperfectif est utilisé comme le seul équivalent tchèque de la périphrase française plus souvent que dans les textes littéraires. Et si les textes journalistiques utilisent le moyen lexical comme l'équivalent tchèque pour expliciter la progressivité, ils utilisent plutôt l'adverbe tchèque *nyní* ou ses équivalents (en somme 9 % des traductions). En plus, comme prévu, le sens narratif de la construction *être en train de + inf* était le sens le plus fréquent dans les textes de la belle littérature, tandis que les textes littéraires ont utilisé le sens actuel le plus. Pourtant, la construction exprime souvent plusieurs sens ensemble et dans ces cas, les sens différents se superposent. En ce qui concerne la comparaison avec l'imparfait de l'indicatif, l'hypothèse 4 a été également confirmée : la construction focalise le sujet du verbe, tandis que l'imparfait le défocalise. Ces deux expressions de la progressivité sont utilisées ensemble quand la périphrase exprime le sens narratif, et ils décrivent l'arrière-plan de l'autre action momentanée.

La recherche empirique confirme que la construction progressive *être en train de + inf* n'exprime pas seulement le sens actuel, qui est le plus souvent attribué à cette périphrase dans les grammaires. Dans les types de textes analysés, par exemple dans les textes littéraires, ce sens n'est même pas dominant. En fonction du type de contexte, la construction peut exprimer le sens actuel, narratif, imminent et/ou inchoatif et modal. De plus, ces sens se superposent souvent, mais jamais ne se combinent le sens actuel et le sens narratif ; on peut donc supposer que ces deux sens sont probablement les sens de base de la construction *être en train de + inf*.

Le sens de la durée limitée, qui est proposé par la littérature scientifique, ne se trouvait pas dans le matériau étudié, donc il est probablement rare.

Finalement, il faut préciser que l'analyse que nous présentons est limitée à bien des égards ; par conséquent, plusieurs pistes de recherche restent inexplorées et ouvertes. A titre d'exemple, il est possible de se focaliser sur les idiolectes spécifiques de l'auteur ou du traducteur quant à l'emploi de la construction *être en train de* et de sa traduction en tchèque. Puis, les recherches suivantes peuvent analyser d'autres modes verbaux de la périphrase, puisque la présente recherche est limitée à l'indicatif. Une autre piste de recherche peut être la focalisation sur d'autres types des textes. Enfin, il est possible d'analyser d'autres périphrases verbales progressives proposées par la littérature scientifique et étudier lesquelles entrent dans le même paradigme que la construction *être en train de + inf.*

7 Použitá literatura

Tištěná literatura

Cvrček, V. et al. (2010): *Mluvnice současné češtiny I*. Praha: Karolinum.

Čechová, M. et al. (2011): *Čeština. Řeč a jazyk*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.

Denis, D. – Sancier-Chateau, A. (2018): *Grammaire du français*. 19e éd. Paris: Librairie Générale Française.

De Wit, A. – Patard, A. (2013): *Modality, Aspect and the Progressive. The semantics of the present progressive in French, in comparison with English*. In: *Languages in Contrast*, roč. 13, č. 1, s. 113-132.

Do-Hurinville, D. T. (2007): *Étude sémantique et syntaxique de être en train de*. In: *L'Information Grammaticale*, č. 113, s. 32-39.

Dubois, J. – Lagane, R. (1989): *Nouvelle grammaire du français*. Paris: Larousse.

Gardes-Tamine, J. (2006): *La Grammaire 2. Syntaxe*. Paris: Armand Colin.

Gougenheim, G. (1929): *Etudes sur les périphrases de la langue française*. Paris: Belles Lettres.

Grevisse, M. – Goosse, A. (2008): *Le bon usage: grammaire française: Grevisse langue française*. 14e éd. revue. Bruxelles: De Boeck.

Kopečný, F. (1962): *Slovesný vid v češtině*. Praha: Nakladatelství ČSAV.

Lebas-Fraczak, L. (2010): *La forme "être en train de" comme éclairage de la fonction de l'imparfait*. In: *Cahiers Chronos*, č. 21, s. 161-179.

Leeman, D. (2012): *Contribution à la définition de l'identité de la périphrase être en train de*. In: *La Tribune internationale des langues vivantes*, s. 133-138.

Leeman-Bouix, D. (1994): *Grammaire du verbe français: des formes au sens: modes, aspects, temps, auxiliaires*. Paris: Nathan.

Pontová, L. (2008): *Vid a způsob slovesného děje*. Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta.

Riegel, M. – Pellat, J. – Rioul, R. (2018): *Grammaire méthodique du français*. 4e éd. Paris: Presses universitaires de France.

Šabršula, J. (1964): *Kapitoly z rozboru moderní francouzštiny II. Nefinitní tvary slovesné*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství

Šabršula, J. (1975): *Slovní druhy současné francouzštiny*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.

Šabršula, J. (1986): *Vědecká mluvnice francouzštiny*. Praha: Academia, 1986.

Wagner, R. L. – Pinchon, J. (1991): *Grammaire du français: classique et moderne*. Paris: Hachette.

Wilmet, M. (1997): *Grammaire critique du français*. Paris: Hachette – Livre.

Jazykové slovníky

Francouzsko-český, česko-francouzský slovník (1998): Olomouc: FIN Publishing.

Francouzsko-český, česko-francouzský praktický slovník (2017). 2. vyd. Brno: Lingea.

Lyer, S. (1972): *Francouzsko-český slovník*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.

Neumann, J. – Hořejší, V. (1992): *Velký francouzsko-český slovník*. 2. vyd. Praha: Academia.

Vlasák, V. – Lyer, S. (1993): *Česko-francouzský slovník*. 2. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.

Vlasák, V. (2002): *Francouzsko-český, česko-francouzský slovník*. Voznice: Leda.

Elektronické prameny:

Nádvorníková, O. – Vavřín, M.: *Korpus InterCorp – francouzština*, verze 13 z 1.11.2020. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2020. [online] [cit. 20.7.2021]. Dostupné z: <http://www.korpus.cz>

Trésor de la langue Française informatisé. ATILF - CNRS & Université de Lorraine. [online] [cit. 20.7.2021]. Dostupné z: <http://www.cnrtl.fr/definition/portail>

Blaszczyk, I. – Karlík, P. (2017): Modalita. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *Czechency – Nový encyklopedický slovník češtiny*. [online] [cit. 20.7.2021]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/MODALITA>

Internetová jazyková příručka (2008–2021). Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i. [online] [cit. 20.7.2021]. Dostupné z: <https://prirucka.ujc.cas.cz/>

Karlík, P. (2017): Fázové sloveso. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *Czechency – Nový encyklopedický slovník češtiny*. [online] [cit. 20.7.2021]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/FÁZOVÉ%20SLOVESO>

Mareš, M. (2017): Umělecký styl. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny*. [online] [cit. 20.7.2021]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/UM%C4%9AECK%C3%9D%20STYL>

Minářová, M. (2017): Žurnalistický styl. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny*. [online] [cit. 20.7.2021]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/%C5%BDURNALISTICK%C3%9D%20STYL#publicistick%C3%BD%20styl>

Nübler, N. et al. (2017): Vid. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny. [online] [cit. 20.7.2021]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/VID>

Nübler, N. (2017): Způsob slovesného děje. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), Czechency – Nový encyklopedický slovník češtiny. [online] [cit. 20.7.2021]. Dostupné z: [https://www.czechency.org/slovník/ZPŮSOB%20SLOVESNÉHO %20DĚJE](https://www.czechency.org/slovník/ZPŮSOB%20SLOVESNÉHO%20DĚJE)